

La participació social de les persones migrants al teixit associatiu de les Illes Balears

**La participació social
de les persones migrants
al teixit associatiu de
les Illes Balears**

amb la col·laboració de:

**Conselleria de Famílies, Benestar
Social i Atenció a la Dependència**
Direcció General de Benestar Social

**La participació social de les persones migrants
al teixit associatiu de les Illes Balears**

Babani, N.; Barros, M. y Abril, D. (Fundació Intercoopera)

© del text: les i els autors i la Fundació Intercoopera.

Desembre de 2025

Edita: Edicions Talaiots i Fundació Intercoopera

Jeroni Pou, 9

07006 Palma (Illes Balears)

www.intercoopera.net

Diseño, maquetación e impresión: Edicions Talaiots

Diseño, portada e ilustraciones: Paula Lavergne

ISBN: 978-84-15672-54-8

No es permet la reproducció total ni parcial d'aquest llibre sense permís dels titulars.

Aquesta publicació ha estat possible gràcies a una subvenció per al foment de la investigació, l'estudi i la difusió de resultats de projectes de recerca en l'àmbit dels serveis socials de la Conselleria de Famílies i Afers Socials del Govern de les Illes Balears.

La participació social de les persones migrants al teixit associatiu de les Illes Balears

“Instruïu-vos, perquè necessitem tota la nostra intel·ligència.
Agiteu-vos, perquè necessitem tot el nostre entusiasme.
Organitzeu-vos, perquè necessitem de tota la nostra força.”

— Antonio Gramsci

Presentació	6
1. Introducció	8
1.1. Participació i democràcia: límits i transformacions	9
1.2. La participació de les persones migrants	10
1.3. La participació com a eina d'inclusió	12
2. Disseny de la investigació	13
2.1. Objectius	14
2.2. Metodologia	14
2.3. Descripció de les tècniques	14
2.4. Selecció de participants i mostra	15
2.5. Treball de camp i procediment	17
3. Resultats de l'estudi	18
3.1. Resultats de les entrevistes	19
3.2. Resultats de l'enquesta	21
3.3. Resultats dels grups focals	30
4. Discussió	40
4.1. Formes de participació	41
4.2. Factors i barreres que dificulten la participació.	43
4.3. Recomanacions estratègiques per fomentar una participació associativa representativa i inclusiva.	46
5. Conclusions	51
6. Referències bibliogràfiques	54
7. Agraïments	57

Presentació

Aquest estudi, elaborat per l'equip tècnic de la Fundació Intercoopera amb el suport de la Conselleria de Famílies, Benestar Social i Atenció a la Dependència del Govern autonòmic de les Illes Balears, neix amb la voluntat de contribuir a un coneixement més gran del fenomen social de la immigració a les Illes Balears.

Concretament, la investigació apropa la realitat de la immigració de tercers països pel que fa en els seus hàbits de participació ciutadana. La participació és un indicador central de la qualitat tant de la convivència com de la democràcia d'un territori. Així ho indica el III Pla Estratègic de Serveis Socials de les Illes Balears en referir-se a la importància de la participació cívica i del teixit associatiu a la vida comunitària, incorporant diverses mesures per al seu foment.

Fomentar una participació inclusiva, que compti amb les persones migrants, és un repte per a qualsevol societat, però especialment per a la de les Illes Balears, que és la comunitat autònoma que més ha crescut en termes demogràfics a l'últim quart de segle, en comparació amb altres regions tant d'Espanya com d'Europa.

Aquesta investigació aporta un eix indispensable d'anàlisi per a l'enfortiment dels Serveis Socials. És un procés de recerca que ha buscat escoltar les postures de les persones d'origen estranger, els seus hàbits i les seves experiències de participació. A més, també s'ha interpellat al moviment associatiu més representatiu (associacions de veïns, sindicats, associacions de famílies, etc.) sobre les seves estratègies -o l'absència d'aquestes- per afavorir la inclusió i la participació plena de la ciutadania balear en conjunt.

D'altra banda, la finalitat de la investigació és la transferència de coneixement i resultar útil per a les administracions públiques, els professionals de l'àmbit dels serveis socials encarregats d'afavorir la inclusió i la participació; i la societat civil i moviments socials, com a espais de construcció de ciutadania. Per això, al final de la publicació es plantegen propostes orientades a fomentar una participació social i comunitària més inclusiva. Es tracta de recomanacions que busquen transformar la realitat, basades en evidència científica, de la mà de la investigació social i comptant amb les persones implicades en aquest repte, a les quals agraïm profundament la col·laboració.

La publicació s'organitza de la manera següent: en primer lloc, la introducció presenta el marc conceptual i normatiu que fonamenta l'estudi; a continuació, s'exposen els objectius i la metodologia emprada; seguidament, es desenvolupen els resultats; posteriorment, s'hi inclou un apartat de discussió on s'analitzen els resultats a la llum de la literatura i del context balear, incorporant les recomanacions orientades a enfortir un ecosistema participatiu més inclusiu i coherent amb els objectius estratègics del territori; finalment, es presenten les conclusions.

Introducció

1

1. Introducció

1.1. Participació i democràcia: límits i transformacions

Un element central de les democràcies contemporànies hauria de ser el foment de la participació ciutadana com a eina capaç de permetre a la ciutadania intervenir a la vida política, incidir en la presa de decisions i enfortir la cohesió social. Una participació que hauria d'incloure i influir en els diferents àmbits de la vida quotidiana (Hart, 1992). No obstant això, la literatura adverteix que no tota forma de participació genera *empowerment* o inclusió, ja que els models excessivament institucionalitzats o burocratitzats poden derivar en pràctiques de pseudoparticipació, limitades a la consulta o a la mera informació (Villasante, 2005). De fet, Villasante, utilitzant la metàfora del bosc inspirada a Vandana Shiva, parla de les democràcies com un sistema viu, un ecosistema que pot funcionar quan es valoren les diversitats, en aquest cas, en les diferents formes de participació.

No obstant això, sovint es dóna per descomptat que el fet de viure en democràcia, per si mateix, garanteix que la ciutadania, a més de votar quan és convocada a processos electorals, s'impliqui activament en el seu context quotidià treballant pel bé comú. Això no només no és així, sinó que a més a més en el context espanyol —un sistema democràtic relativament jove— el moviment associatiu i ciutadà que va participar activament en la transició política durant els anys 70 i inicis dels 80 va donar pas a una participació més institucionalitzada i burocratitzada (Martínez-Palacios, 2021). Així, l'associacionisme es presenta com un dels principals canals reconeguts des de les institucions públiques, en facilitar espais de trobada amb aquestes, fomentar la seva organització i l'articulació de les seves demandes. Aquest reconeixement es veu reflectit al Diagnòstic del III Pla Estratègic de Serveis Socials de les Illes Balears en què es mostren el nombre d'actuacions de promoció del teixit associatiu i el voluntariat promocionades.

Així mateix, en les darreres dues dècades aquests espais han estat colonitzats per l'anomenada "democràcia del clic" (Zegarra, 2024), afectant les maneres de participar i socialitzar de totes les generacions i especialment dels nadius digitals. La digitalització, i la seva acceleració per la pandèmia del Covid-19, han suposat un canvi dels espais de participació presencial, no intervinguts per pantalles, generant una participació més fragmentada i individualitzada. Juntament amb això, la concatenació de crisis econòmiques i l'increment de les desigualtats socials han augmentat la desconfiança i la desafecció envers les institucions democràtiques, reduint la participació en estructures més formals.

Un altre element que caracteritza la participació ciutadana en el context contemporani és que els estats moderns no estan preparats per atendre la creixent diversitat cultural —no només pel que fa als orígens culturals o geogràfics, sinó també en qüestions de gènere i altres dimensions identitàries—. En un context com el de les Illes Balears, on el dinamisme demogràfic fa que, segons el darrer padró (INE, 2025), una de cada quatre persones residents hagi nascut fora de l'arxipèlag —una a la península i una altra a l'estranger—, aquest repte s'intensifica.

Per tant, es podria dir que la participació a les Illes Balears es configura avui com un camp tensionat entre institucionalització, digitalització i diversitat social, on els límits de la democràcia formal posen a prova la capacitat de generar implicació activa i cohesió col·lectiva.

Amb tot, la participació ciutadana, com recorden De Lucas et al. (2008), és clau per millorar tant la integració social i política com la cohesió social i fins i tot la legitimació del sistema polític, més encara en un context en què la democràcia és qüestionada per una part significativa de la població (Mejías i Moreno, 2022). La participació, tal com s'entén en aquest estudi, implica un aprenentatge social que es pot produir tant en espais institucionals com a serveis socials o l'escola, però també en l'àmbit social i comunitari (Abril i Aguado, 2022).

1.2. La participació de les persones migrants

En un context multicultural com el de les Illes Balears es presenten múltiples reptes com a societat, entre ells el de la participació ciutadana de les persones migrants, cosa que no ha estat prioritària en la tradició política occidental (Kymlicka, 1996). Com assenyala Veredas Muñoz (2003), especialment en el cas d'associacions vinculades a poblacions migrants, aquestes es poden veure condicionades per dinàmiques de dependència institucional i per una orientació predominantment assistencial, cosa que limita la seva capacitat d'incidència política i transformació social. No obstant això, hi ha nombroses experiències que evidencien el potencial transformador de la participació quan aquesta es desenvolupa en contextos inclusius i amb metodologies participatives. García Sedano i Villaseñor (2015) mostren com la implicació en moviments socials i organitzacions mixtes afavoreix processos d'empoderament individual i col·lectiu, reforçant el sentit de pertinença i el reconeixement com a subjectes polítics.

Per poder entendre com és la participació ciutadana de les persones migrants en els nous llocs de residència, cal tenir en compte els múltiples factors estructurals que el condicionen, tant jurídics com simbòlics, entre els quals destaquen la precarietat laboral, la irregularitat administrativa, la discriminació i l'exclusió dels drets polítics (Herzog et al., 2009; De Lucas et al., 2008). En el nivell territorial balear, aquestes condicions afecten percentatges significatius de la població, aproximadament entre 30.000 i 40.000 persones en situació irregular si ens basem en les estimacions d'entitats com Funcas (2024). Així mateix, la *Primera Enquesta a la Joventut de les Illes Balears* (Mas, 2024) va posar de manifest que un 12,3% de joves va indicar que no va poder votar a les darreres eleccions per no disposar de nacionalitat espanyola.

Des d'aquesta perspectiva, **la participació no es pot analitzar únicament com un comportament individual, sinó que està travessada per condicions estructurals que en condicionen l'exercici.** A la taula 1, d'elaboració pròpia a partir de l'estudi desenvolupat per Herzog et al. (2009), se sintetitzen els principals problemes percebuts per les persones migrants, i s'incorpora com aquests poden condicionar la participació social i col·lectiva.

Taula 1. Principals problemes percebuts per les persones migrants.

Problemes percebuts	Com afecten la participació col·lectiva
Situació administrativa	Restricció de drets polítics i socials i limitació d'accés a recursos.
Treball	Precarietat laboral i informalitat que dificulten l'acció col·lectiva a través d'organitzacions sindicals pensades per al treball formalitzat i institucionalitzat. Problemes de reconeixement de titulacions impedeix l'accés a feines adequades a la formació.
Habitatge	Tot i que es tracta d'un problema generalitzat, en el cas de la immigració condiona qüestions com ara el permís de residència i el reagrupament familiar. També les persones migrants habiten els habitatges més precaris.
Família	Forma part del dol migratori, i el reagrupament familiar en molts casos es converteix en prioritat vital els primers anys de residència.
Problemes psicològics	Relacionats amb el dol migratori, les expectatives no acomplertes i la sensació de desarrelament.
Racisme	Condiciona la participació en general i, sobretot, a través de canals formals.
Problemes de sociabilitat	La majoria de persones migrants prioritzen la relació amb altres persones de la mateixa condició i les relacions amb persones o col·lectius autòctons són limitades o escasses.
Llengua	L'idioma condiona molts aspectes de les relacions socials i la participació a determinats espais, més encara en un territori bilingüe com Illes Balears.

Aquesta mirada permet connectar amb diagnòstics previs, com el Diagnòstic Dones Migrants (González Valencia et al., 2023), on s'observa que moltes dones migrants opten per formes de participació informal perquè els permeten involucrar-se, malgrat haver d'enfrontar-se a obstacles estructurals com falta de temps, inestabilitat laboral, càrrega de cures, barreres lingüístiques o desconeixement de l'oferta associativa. En aquest informe es recullen, a més, experiències d'invisibilització, tracte desigual o percepcions eurocèntriques que dificulten la participació plena de les dones.

D'altra banda, per comprendre la dimensió participativa del context balear, és útil el marc del que Vecina (2010) descriu com la multiculturalitat de les Illes Balears: un territori on coexisteixen grups molt diversos, les trajectòries, xarxes i posicions socials dels quals poden discórrer en paral·lel, sense interacció real. Vecina adverteix que la multiculturalitat pot derivar en societats paral·leles, on diferents comunitats es mouen en circuits propis, compartint espais físics però no pas projectes comuns. Aquest fenomen, visible a barris com Pere Garau i Son Gotleu, implica un repte profund per a la convivència: sense interacció sòlida, augmenta la distància social i disminueix la capacitat de resoldre conflictes col·lectivament.

Per acabar aquest apartat, cal assenyalar que en aquest treball, quan s'utilitza el terme "persones migrants" s'adopta una definició àmplia, situada i no administrativa. Entenem per migrants aquelles persones que han decidit residir en un territori diferent del lloc de naixement, amb independència del seu estatus jurídic o nacionalitat. L'ús deliberat del terme migrant respon a una opció epistemològica: davant de categories administratives que fixen identitats des de l'Estat, migrant posa l'accent en el subjecte en moviment i en el caràcter processual de l'experiència migratòria, contribuint a descolonitzar la mirada i a reconèixer l'agència, les trajectòries i la complexitat que travessen aquestes experiències; 2012).

1.3. La participació com a eina d'inclusió

En el debat públic, el concepte d'integració sol equiparar-se amb el d'assimilació, l'adaptació unilateral en què la responsabilitat de l'ajust recau fonamentalment sobre les persones migrades. No obstant això, la integració és un procés d'adaptació mútua, dinàmic i bidireccional entre les persones migrades i la societat d'acollida (Bernabé, 2012). Es podria acordar que la integració és el camí, com a procés, mentre que la inclusió és l'objectiu, en termes de justícia social. La diferència fonamental rau en qui s'ha d'adaptar a què i com s'estructura l'espai comú.

En tot això, la participació representaria un motor i alhora un termòmetre, una eina de validació tant de la inclusió com de la integració. Des d'una perspectiva psicosocial, autors com Navarro (2015) plantegen la participació com a indicador de la integració social, com una de les dimensions fonamentals del benestar tant subjectiu com psicològic:

"Estar integrat al nou cercle de vida és un indicador d'èxit subjectiu essencial per a les persones migrants. La xarxa de suport social compleix funcions com la de suport emocional, que ofereix comprensió, afecte i oportunitats de participació social; suport informacional i estratègic, amb informació clau sobre la societat d'acollida; o suport material i instrumental" (p. 87).

En aquest sentit, els poders públics tenen la capacitat de desplegar polítiques d'integració que promoguin la inclusió a través de la participació. En el context de les Illes Balears, el *III Pla Estratègic de Serveis Socials 2022-2026*, situa l'enfortiment de la comunitat al centre de l'acció pública. A través de la Línia Estratègica 2 —*enfortiment de la comunitat com a espai de vida*— es reconeix la necessitat d'impulsar el teixit associatiu, reforçar la intervenció comunitària i promoure la participació com a principi rector del sistema. En aquest marc, la participació s'entén com a eina clau per a la inclusió social i la cohesió comunitària.

Aquesta investigació parteix del principi que la participació social és un element clau per a la inclusió, i que les persones migrants no han de ser considerades únicament com a destinàries passives de polítiques, sinó com a actors socials capaços d'agència, opinió i proposta. Com plantegen García i Villaseñor (2015), la participació de persones immigrants en diferents col·lectius i espais d'incidència política és clau per a la plena inclusió: el trànsit d'immigrants a ciutadans/es. En aquest marc, l'estudi adopta un enfocament intercultural, orientat a analitzar com es creen (o no) condicions per a la interacció, el reconeixement mutu i la coresponsabilitat. Així mateix, incorpora una perspectiva interseccional en entendre que les experiències participatives estan travessades per diverses interseccions, gènere, edat, classe, etc. que la condicionen.

Disseny de la investigació

2

2. Disseny de la investigació

2.1. Objectius

Aquest estudi té com a objectiu general descriure la participació de persones d'origen estranger en el teixit associatiu de les Illes Balears, així com les dinàmiques d'inclusió i exclusió que es generen, a fi de contribuir a l'elaboració d'estratègies per fomentar aquesta participació.

Amb aquest propòsit general, es proposen els següents objectius específics:

1. Examinar la participació associativa en funció del perfil sociodemogràfic (gènere, edat, nacionalitat, estatus legal, nivell socioeconòmic), des d'un enfocament de gènere i interseccional;
2. Identificar els factors i barreres que dificulten la participació de persones immigrants al teixit associatiu de les Illes Balears;
3. Proposar estratègies i recomanacions concretes per fomentar una participació associativa representativa i inclusiva.

Aquest estudi adopta un enfocament exploratori, ja que s'adreça a descriure i comprendre les dinàmiques de participació i exclusió de les persones migrades al teixit associatiu de les Illes Balears, un fenomen poc estudiat en aquest context específic. Per aquest motiu, no es formula una hipòtesi específica, sinó que es pretén identificar factors, percepcions i barreres a partir del treball de camp i de la revisió documental, amb l'objectiu de generar coneixement inicial que pugui servir com a base per a investigacions futures de caràcter explicatiu o comparatiu.

2.2. Metodologia

L'estudi respon a un disseny metodològic mixt, que combina tècniques qualitatives i quantitatives, emmarcades en tres fases seqüencials i complementàries. A la fase inicial es va dur a terme una revisió i anàlisi d'estudis previs, així com de documentació ja existent, a fi de contextualitzar el fenomen i fonamentar la investigació. A continuació, es van fer entrevistes en profunditat a actors clau, tant a persones migrants com a altres agents vinculats a entitats locals. El pas següent va ser la recollida de dades a través d'un qüestionari quantitatiu. Finalment, a la darrera fase, es van organitzar grups focals, per tal d'aprofundir, contrastar i ampliar els resultats previs.

Totes les fases es desenvolupen entre els mesos de maig i desembre del 2025.

2.3. Descripció de les tècniques

Entrevista

La primera fase del treball va consistir en una exploració mitjançant entrevistes semiestructurades. Les entrevistes es van organitzar en dos blocs principals:

- Percepcions sobre participació ciutadana: espais reconeguts i barreres.
- Relació entre població migrant i teixit associatiu local.

Les entrevistes van permetre crear vincles i obrir portes per a fases posteriors (grups focals i difusió de l'enquesta), reproduint la lògica d'*apropament progressiu*. Segons aquesta metodologia proposada per Evans-Pritchard (2015), la comprensió antropològica no és immediata, sinó que es construeix mitjançant un procés gradual d'immersió i aprenentatge, en què el sentit de les pràctiques socials es revela progressivament al llarg del treball de camp.

Qüestionari

El disseny del qüestionari va partir de la informació recollida a les entrevistes exploratòries i l'observació etnogràfica, a partir de les experiències, trajectòries i expectatives de participació detectades a les entrevistes. A més, s'hi incorporen ítems prèviament validats i utilitzats en estudis sobre participació ciutadana i política elaborats pel Centre d'Investigacions Sociològiques (CIS) i l'Institut Nacional d'Estadística (INE). La utilització d'aquests ítems provats garanteix la fiabilitat i comparabilitat de les dades obtingudes, així com la coherència amb altres estudis de referència en l'àmbit de la participació ciutadana.

El primer bloc recull aspectes sociodemogràfics:

- gènere;
- edat;
- origen personal i familiar;
- lloc i temps de residència a les illes.

El bloc dos incorpora ítems per conèixer els hàbits i experiències de participació social:

- formes de participació;
- dificultats trobades (idioma, temps, precarietat, manca d'informació, requisits administratius);
- experiències discriminatòries que afecten la participació.

Finalment, el tercer recull preguntes sobre les expectatives de participació:

- motivacions i interessos;
- identificar prioritats per millorar la cohesió social.

Grups focals

Els grups focals es van dissenyar per aprofundir, contrastar i matisar els resultats obtinguts a través de les entrevistes i del qüestionari, incorporant-hi una dimensió col·lectiva i relacional a l'anàlisi, evitant una mirada fragmentada del fenomen de la participació.

Aquesta tècnica va permetre treballar especialment en les dimensions següents:

- experiències i significat de la participació;
- barreres i dinàmiques d'exclusió
- bones pràctiques i propostes per enfortir la participació intercultural.

2.4. Selecció de participants i mostra

Donada la naturalesa de les Illes Balears l'estratègia de selecció de participants es va organitzar per illes, garantint la presència de veus situades en contextos diferenciats i recollir experiències més representatives del territori i la diversitat insular.

En total, van participar a l'estudi 413 persones: 53 a través d'entrevistes en profunditat i grups focals, i 360 mitjançant el qüestionari.

Entrevistes

Pel que fa a la realització de les entrevistes, la selecció de participants es va realitzar mitjançant una aproximació multinivell, identificant perfils clau en diferents àmbits relacionats amb la participació: associacions, organitzacions, institucions i tercer sector de Mallorca, Menorca i Eivissa.

- Associacions de persones migrants: plataformes llatinoamericanes, col·lectius africans, grups polítics de base, associacions culturals o de barri (per exemple, la Plataforma per la Immigració de Balears o el col·lectiu Abya Yala).
- Entitats socials i ONG: organitzacions que treballen en drets, acolliment, mediació, salut o integració.
- Administració pública: Casal d'Immigració, serveis municipals de participació i serveis socials, oficines d'immigració (OFIM).
- Teixit comunitari local: associacions veïnals històriques i federacions, el rol de les quals en la participació cívica ha estat rellevant des dels anys 80.
- Estructures de coordinació del tercer sector com ara la Coordinadora d'ONGs, que aporta una mirada estratègica sobre xarxes, finançament i reptes del sector social.

Es van realitzar un total de 11 entrevistes. En aquestes, es va aconseguir incloure a 10 dones i 7 homes.

Qüestionari

El qüestionari es va distribuir mitjançant un mostreig no probabilístic. Aquesta estratègia va cercar maximitzar la participació de perfils diversos.

En total han participat 360 persones, 259 dones, 94 homes i 3 persones no binàries (4 persones van preferir no contestar a aquesta qüestió).

Grups focals

D'acord amb l'enfocament territorial aplicat, es van realitzar grups focals a les illes de Mallorca, Menorca i Eivissa. A l'illa de Mallorca es van convocar grups dins i fora de l'àrea metropolitana de Palma, ja que la participació adopta formes diferents i s'enfronta a realitats diverses al territori.

Seguint les recomanacions de la literatura sobre participació intercultural (Villasante (1993); Paz i Giménez (2010); Basagoiti i Bru (2024)), es va optar per organitzar grups focals de composició mixta intentant -des d'una mirada interseccional- incloure sempre representants de diferents col·lectivitats: persones nouvingudes, població de llarga residència, dones, joves, professionals de l'àmbit social, activistes comunitaris, persones vinculades a associacions migrants i entitats socials locals.

Finalment, considerant les desigualtats específiques que travessen les dones migrants, es van organitzar dos grups no mixtos, adreçats a dones i persones que no s'identifiquen com a homes cis.

2.5. Treball de camp i procediment

Entrevistes

Les entrevistes es van realitzar entre els mesos de maig i juny del 2025. Cada entrevista va tenir una durada aproximada d'entre 60 i 90 minuts. Es van dur a terme en modalitat presencial i telemàtica segons disponibilitat de les persones participants. Totes van ser gravades amb consentiment explícit, seguint la normativa de protecció de dades.

Qüestionari

El qüestionari, en format digital, es va difondre durant el mes de juliol. S'ha habilitat l'accés mitjançant un codi QR i un enllaç compartit per correu electrònic, missatgeria instantània i xarxes socials, amb l'objectiu de facilitar-ne una àmplia difusió.

L'enquesta es va sotmetre a una prova pilot en què van participar persones residents a les Illes Balears, amb diferents procedències, edats i nivells de participació social. Aquesta prova va tenir com a objectiu verificar la comprensió, la sensibilitat cultural i la fluïdesa. A partir del pilotatge realitzat, es van introduir els ajustaments, especialment en la redacció i l'ordre d'alguns ítems.

Un cop validat el qüestionari, la distribució es va realitzar a través d'associacions migrants, entitats socials, col·lectius veïnals, grups comunitaris, federacions i agrupacions d'associacions locals de les Illes Balears, així com a través de canals digitals i xarxes socials.

Per tal de promoure la participació, es va adoptar una estratègia d'incentiu no condicionant, a través del sorteig d'un val de 20€ per gastar a establiments de les diferents illes. Aquesta mesura, desenvolupada en col·laboració amb comerços del territori, respon a la necessitat d'estimular la participació de col·lectius que tradicionalment queden fora d'estudis d'opinió i que no solen participar en aquest tipus de sondejos.

Grups focals

Els grups focals es van realitzar entre els mesos de setembre i octubre del 2025. Cada grup focal va tenir una durada aproximada de 90 minuts. Totes van ser enregistrades amb consentiment explícit, seguint la normativa vigent en matèria de protecció de dades.

Es van organitzar grups focals presencials a Mallorca, Menorca i Eivissa.

Resultats de l'estudi

3

3. Resultats de l'estudi

A l'apartat següent es presenten els resultats obtinguts mitjançant l'aplicació de les tècniques descrites anteriorment. Per facilitar-ne la lectura, les dades es presenten organitzades en funció del tipus de tècnica amb què es recullen i en base a les dimensions d'anàlisi plantejades a l'apartat de metodologia, per a cada tècnica.

3.1. Resultats de les entrevistes

Les entrevistes realitzades en el marc d'aquesta investigació van tenir com a objectiu comprendre les dinàmiques de participació de la població migrant a Illes Balears, així com les relacions que s'estableixen entre les associacions de persones migrants i el teixit associatiu local. Per fer-ho, es va contactar amb una diversitat d'actors socials, associacions de persones migrants, entitats del tercer sector, plataformes ciutadanes, federacions veïnals i espais de coordinació per tal de recollir mirades complementàries sobre el fenomen participatiu.

Els resultats es presenten sobre la base dels dos blocs principals que es van abordar durant les entrevistes:

1. **Percepcions sobre participació ciutadana**, explorant els espais coneguts i freqüentats, les barreres estructurals i simbòliques que dificulten la implicació.
2. **Relació entre població migrant i teixit associatiu local**, analitzant el grau de vinculació existent i els factors que afavoreixen o limiten una participació més àmplia i sostinguda.

a. Percepcions sobre participació ciutadana. Espais i barreres.

La forma de participació que apareix amb més força a les entrevistes neix del que és quotidià, de la vida real de les persones, de les necessitats immediates i dels vincles que es creen entre els qui comparteixen experiències de migració, precarietat o manca de suport institucional. No és una participació necessàriament formal ni visible, sinó una xarxa densa de cures, acompanyaments, aprenentatges i resistències silencioses.

En molts casos, aquesta participació s'articula en espais segurs creats per dones migrants. Són llocs on es parla de dol migratori, identitat, maternitat, racisme o violència i on l'escolta és la primera forma de participació. Com expressava una dona d'un col·lectiu: «Dimecres és sagrat... aquell dia som nosaltres, és el nostre espai segur» (E3). Una altra integrant afegia: «Allà podem parlar sense que ningú no ens jutgi. Allí descansem» (E3). Aquestes expressions mostren que participar és, abans que res, tenir un espai on poder fer-ho sense por.

La **participació quotidiana** també adopta la forma de **ajuda mútua**. No parteix d'un objectiu polític formal, sinó de necessitats compartides: tenir cura dels fills d'una altra companya, traduir una carta en català, acompanyar algú a la cita d'estrangeria, ajudar a trobar habitació, redactar un currículum o compartir un cafè després d'un torn de neteja. Com assenyalava un representant d'una organització de persones migrants: «Venen perquè necessiten fer tràmits, entendre papers... però també perquè aquí se senten acompanyats» (E1).

En aquest nivell, la participació esdevé una estratègia de supervivència i de dignitat col·lectiva, especialment entre dones migrants. Els grups funcionen com a suport emocional profund. En una associació de persones migrants procedents d'Amèrica Llatina descriuen els seus espais com una barreja entre aprenentatge polític i cura emocional: «Treballem identitat, dols, plantes medicinals... però sobretot treballem en nosaltres» (E3). En altres casos, la participació adopta una **dimensió espiritual o identitària**, com passa en un grup de dones musulmanes que es reuneixen per aprendre i reconstruir la seva pertinença religiosa: «Les dones necessiten un espai per aprendre i estar juntes... per entendre el seu procés i no sentir-se soles» (E3).

De manera consistent, aquesta participació es dona en contextos de precarietat, on el lleure és escàs i la conciliació gairebé impossible. Per això una participant sintetitzava un sentiment generalitzat: «Participar... participar és un privilegi» (E2). Tot i això, la gent participa. Ho fa per necessitat, per afecte, per supervivència i per desig de construir comunitat en un territori on sovint se senten invisibles. Ho fa a barris, en grups de WhatsApp, en locals prestats, a sales del Casal o en espais improvisats.

Al costat d'aquests espais quotidians, apareix també una dimensió de participació vinculada a la **denúncia i la defensa de drets**. Encara que menys estesa, és present a totes les entrevistes com una manera d'intentar transformar les condicions estructurals que dificulten la convivència i l'accés a drets a les Illes Balears. No es tracta únicament d'una mobilització clàssica —manifestacions, campanyes públiques o pressió institucional— sinó de pràctiques d'incidència política, visibilització i defensa de drets profundament vinculades a l'experiència migratòria. La participació reivindicativa de col·lectius migrants —llatinoamericans, africans, magribins, asiàtics o de dones racialitzades— apareix com una manera de trencar amb la lògica del paral·lelisme social. És la manera que tenen molts grups d'intervenir-hi públicament, reclamar reconeixement i qüestionar desigualtats històriques. Com va expressar una persona entrevistada: «Si no denunciem el que passa, ningú no ho farà per nosaltres» (E1). I des d'un altre col·lectiu de migrants es recorda que la dimensió política de la participació no és opcional, sinó vital: «La gent no hi participa perquè no té drets, o perquè té por... i la nostra tasca és enfrontar-ho» (E2).

Aquesta realitat participativa de les persones migrants es troba travessada per barreres estructurals i simbòliques. Entre les primeres destaquen la situació administrativa irregular o inestable, la manca de drets polítics —especialment el dret a vot—, la precarietat laboral, la manca de temps, les càrregues intensives de cures, els problemes de vivenda i les barreres lingüístiques. Entre les segones apareixen el racisme quotidià, la sensació de no ser reconegudes com a interlocutores vàlides, la manca de confiança i la percepció que determinats espais no hi estan pensats. En diverses entrevistes s'assenyala que la realitat social de les Balears és diversa però també es presenta estratificada: no tots els grups tenen les mateixes oportunitats de fer-se visibles, influir en l'espai públic o accedir a drets bàsics.

b. Relació entre població migrant i teixit associatiu local

La relació entre la població migrant i el teixit associatiu local apareix marcada per una **tensió entre reconeixement i desconexió**. Les entrevistes descriuen un teixit associatiu "clàssic", molt arrelat a la societat balear, format majoritàriament per persones d'origen autòcton, d'edat avançada i amb

formes organitzatives molt estructurades. Com assenyalava una persona entrevistada: «La majoria de la gent que hi participa és d'aquí... i ja fa molts anys que som els mateixos» (E9).

A diverses entrevistes se subratlla que les associacions funcionen i mantenen una trajectòria sòlida en el temps: canalitzen reivindicacions col·lectives, formulen propostes elaborades i dialoguen de manera contínua amb les administracions públiques. Tot i això, també s'assenyala que no reflecteixen la diversitat real del territori. «Les associacions funcionen, si... però no reflecteixen la diversitat real del barri. La gent nova no hi entra» (E7). En determinats barris on la població migrant és significativa, la presència a juntes i espais directius continua sent reduïda: «Un 80% són mallorquins catalanoparlants... immigrants dels últims anys molt poca gent» (E9).

Aquesta situació revela una **bretxa entre els que sostenen les estructures formals de participació i els que resideixen actualment en els barris.**

Es revela una bretxa entre els qui sostenen les estructures formals de participació i els qui resideixen actualment en els barris.

Aquesta situació revela una **bretxa entre els que sostenen les estructures formals de participació i els que resideixen actualment en els barris.** El model predominant —basat en juntes directives, estatuts, assemblees llargues i compromisos voluntaris estables— requereix temps, regularitat i familiaritat amb dinàmiques administratives. Aquestes condicions dificulten la implicació de persones en situació de precarietat laboral o amb càrregues de cures intensives. Com explicava una participant: «La joventut del barri no ve, i la població migrant tampoc... no perquè no vulguin, sinó perquè no es veuen en aquestes maneres de fer» (E7).

El repte, segons ambdós, **no és substituir aquest model, sinó obrir-lo, fer-lo més permeable i representatiu del present.** En paraules d'una persona entrevistada: «la societat canvia molt de pressa... si no obrim aquests espais, ens quedarem desconnectats de la realitat» (E8).

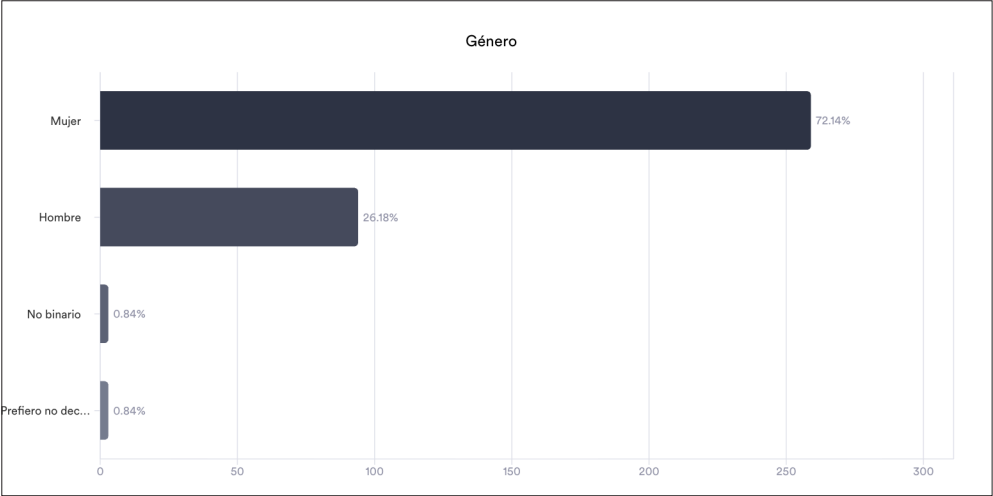
3.2. Resultats de l'enquesta

a. Aspectes sociodemogràfics

Pel que fa al perfil de les persones participants, es van recollir dades sobre el gènere, l'edat i la nacionalitat de les persones participants.

Començant pel gènere, la mostra reflecteix una major participació de les persones que s'identifiquen com a dona, tan sols el 26,18% s'identifiquen com a homes i menys de l'1% amb gènere no binari o prefereixen no contestar aquesta pregunta. D'altra banda, com mostra el gràfic 2, la major part de les respostes es concentren entre els 35 i els 54 anys. No obstant això, cal destacar que s'assoleixen percentatges al voltant del 20% de la participació entre les franges més joves, entre els 18 i els 34 anys, i una mica més elevat, aproximadament el 25%, per a les franges entre els 55 i els 75 anys. La participació a l'enquesta decreix per sota dels 18 anys i per sobre dels 75 anys. Així mateix, el nivell educatiu és considerablement elevat (el 64% té estudis universitaris) i més de la meitat de la mostra compta amb una ocupació fixa.

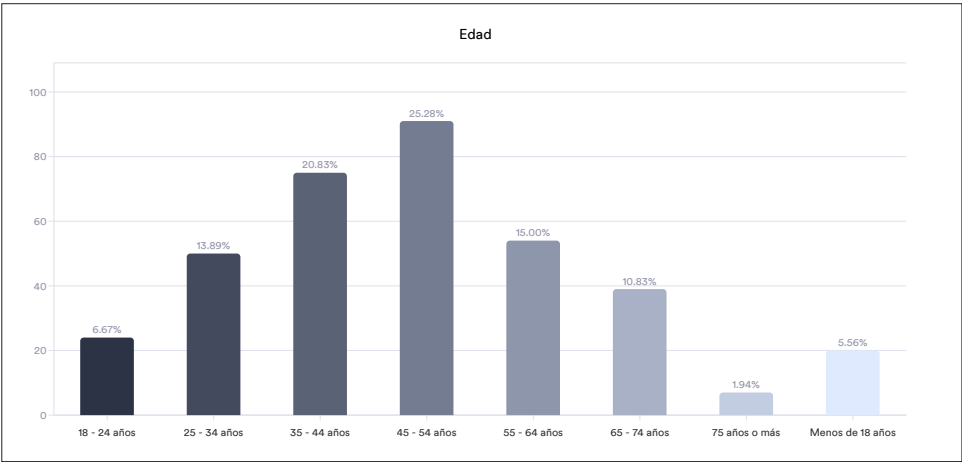
Gràfic 1. Gènere participants

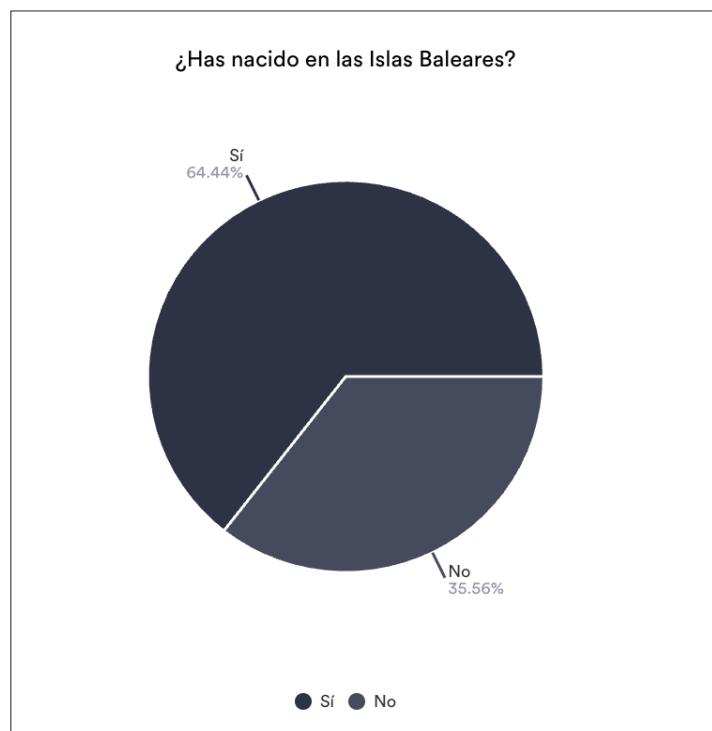
Pel que fa a la nacionalitat de la mostra, dels 360 participants **el 35,56% van indicar que no van néixer a les Illes** (123 casos), mentre que la major part, el 64,44%, indiquen haver nascut/da en territori balear.

De les persones que van indicar que no van néixer a les Illes, un poc més de la meitat, **el 53,1%, va néixer a l'estat espanyol, mentre que el 46,9% és nascut/da en altres països**. Així mateix, a les persones que van indicar que són nascudes a les Balears se'ls va demanar per la nacionalitat dels seus progenitors. Com es pot veure al gràfic 4, tan sols el 10,3% de les persones progenitors del 64,44% de persones nascudes a les Illes tenen origen estranger. Les dades reflecteixen una mostra majoritàriament de nacionalitat insular i d'origen espanyol, al voltant del 76,7% de la població, mentre que el percentatge de persones de nacionalitat o origen estranger se situa al 23,3%.

Gràfic 2. Edat participants

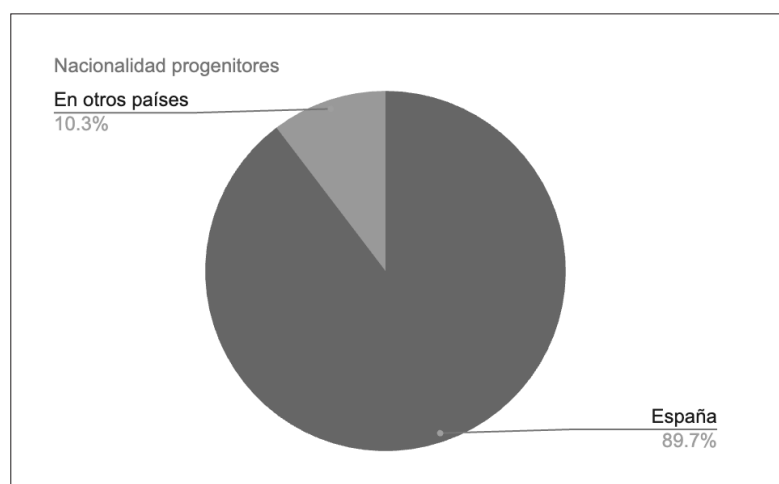

Gràfic 3. Lloc de naixement de les persones participants.

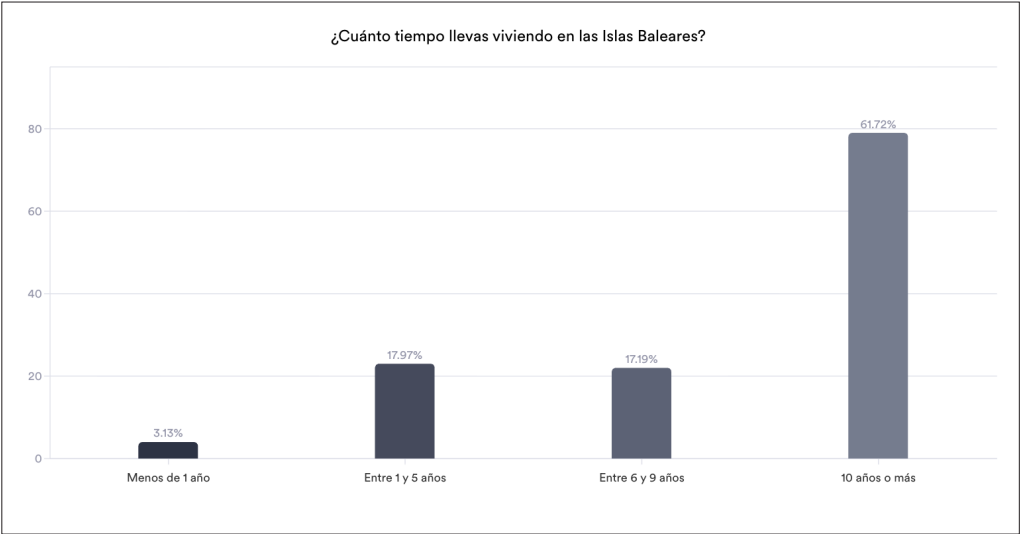

Del conjunt de persones no nascudes a les Illes Balears (35,5%), com es mostra al gràfic 5, més de la meitat resideixen a la comunitat autònoma des de fa 10 anys o més. Així mateix, han participat a l'enquesta persones amb menors trajectòries.

Gràfic 4. Origen dels progenitors de les persones nascudes a les Balears.

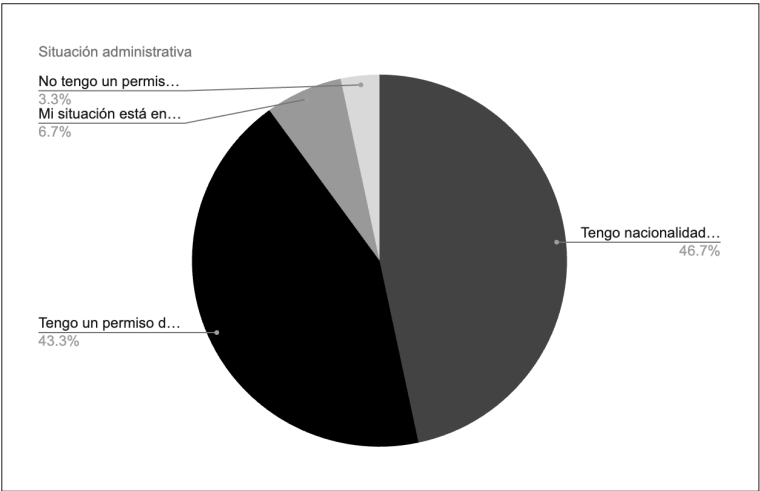

Gràfic 5. Temps de residència a les Illes Balears (persones no nascudes a les Illes).

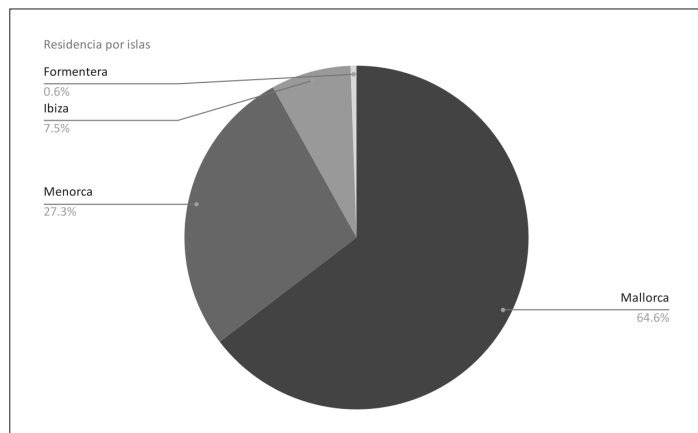
D'altra banda, es va preguntar a les persones participants nascudes fora d'Espanya quina era la seva situació administrativa a l'hora de fer l'enquesta. Com es pot observar al gràfic 6, un 3,3% van indicar que actualment no tenen un permís de residència, de treball ni ciutadania europea; i un 6,7% que la seva situació es troba en tràmit. Tot i això, la majoria de les persones que van respondre a l'enquesta tenen un permís de residència o nacionalitat espanyola.

Gràfic 6. Situació administrativa de persones nascudes fora d'Espanya.

Pel que fa a la distribució territorial de la mostra, la major part de les persones participants resideixen actualment a l'illa de Mallorca mentre que l'illa amb menor representació mostral és Formentera.

Gràfic 7. Distribució territorial de la mostra per illes.

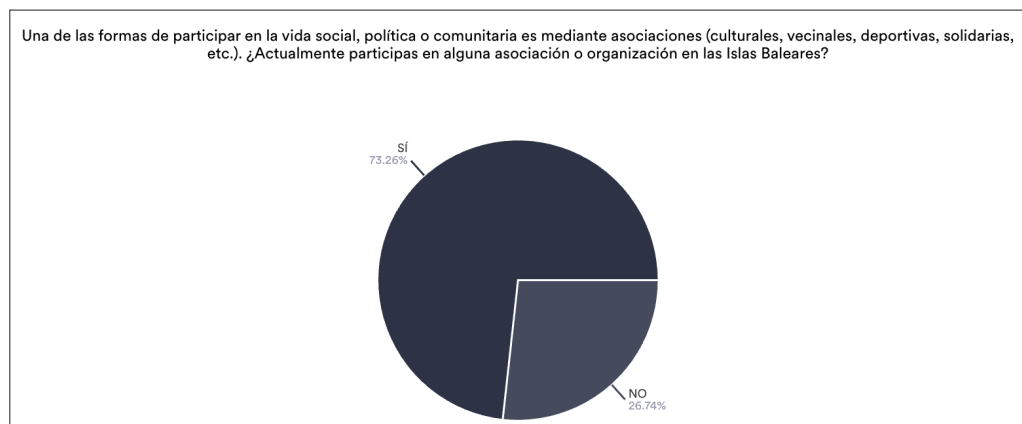
En conjunt, les dades sociodemogràfiques mostren una mostra majoritàriament femenina, amb un nivell educatiu elevat i una forta presència de persones nascudes a les Illes Balears o amb llarga trajectòria residencial al territori.

b. Hàbits i experiències de participació social.

Aquest segon aspecte explorat tenia l'objectiu de conèixer com hi participa la població de les Illes Balears. En general, podem dir que les persones que han contestat l'enquesta tenen un **perfil participatiu** a través tant d'associacions com d'altres formes de participació social, política i comunitària.

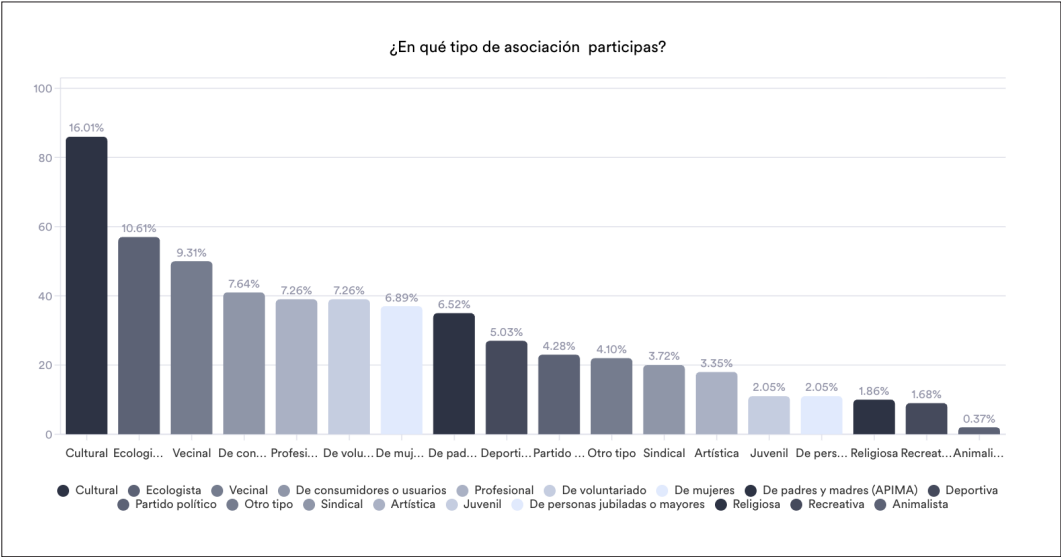
Pel que fa a l'experiència participativa a través d'associacions, la major part de la mostra, el 73,26% indica que actualment hi participa activament. Al gràfic 9 es recull el tipus d'associació en què participen els enquestats. Tot i que les tipologies seleccionades són molt àmplies, les opcions més destacades són associacions culturals, ecologistes i veïnals.

Gràfic 8. Participació actual en associacions.

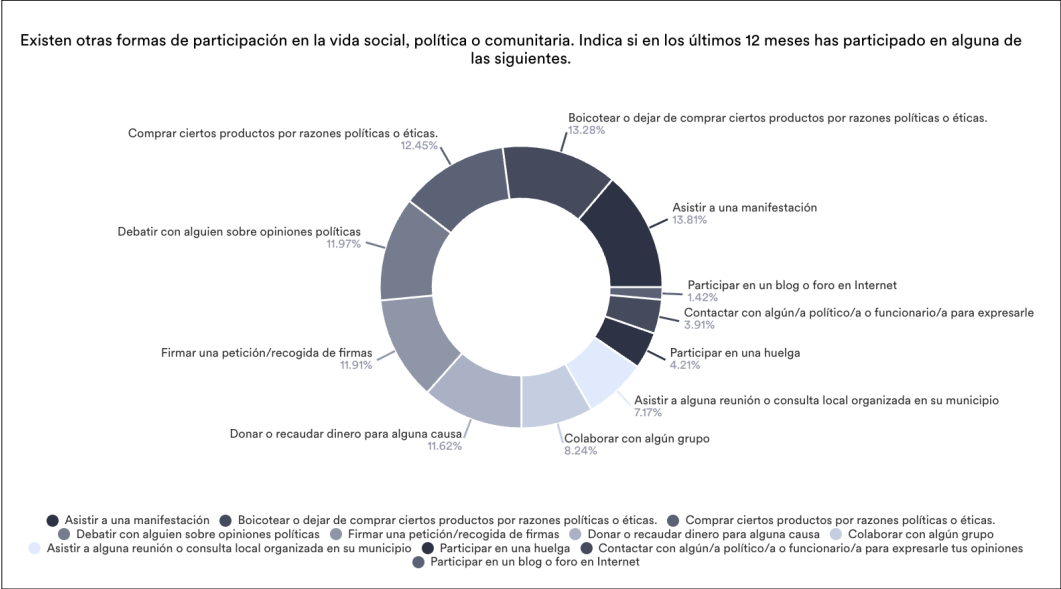

A més de la participació en els espais associatius, les dades reflecteixen que la mostra s’involucra també en altres pràctiques de participació. És significatiu que, tret de la participació en manifestacions, les accions més freqüents siguin precisament aquelles que requereixen menys barreres d’entrada —com signar una petició, consumir de manera ètica o debatre sobre temes polítics (vegeu el gràfic 10)—, més individual i digital.

Gràfic 9. Tipus d’associació en què participen les persones enquestades.

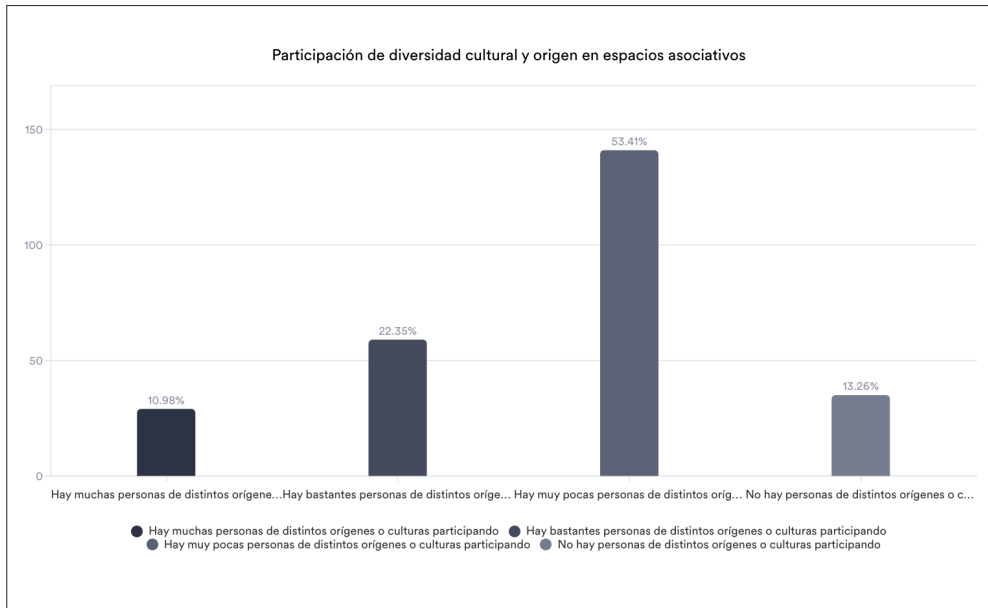
Gràfic 10. Altres formes de participació social i política.

Més del 60% de les persones enquestades indiquen que hi ha baixa o cap diversitat cultural o d'origens en les associacions a les quals pertanyen.

D'altra banda, analitzant la diversitat dels espais associatius, sembla que la participació no és plenament representativa. Les dades mostren que **més del 60% de les persones enquestades indiquen que hi ha baixa o cap diversitat cultural o d'origens a les associacions que pertany.** Concretament, el 53,41% afirma que "hi ha molt poques persones de diferents orígens o cultures" formant part dels espais en què participen, mentre que un 13,26% assenyala directament que "no hi ha cap persona d'origen divers". Tan sols un 10,98% observa una presència de moltes persones de diversitat cultural i el 22,35% força.

Gràfic 11. Diversitat cultural en els espais associatius.

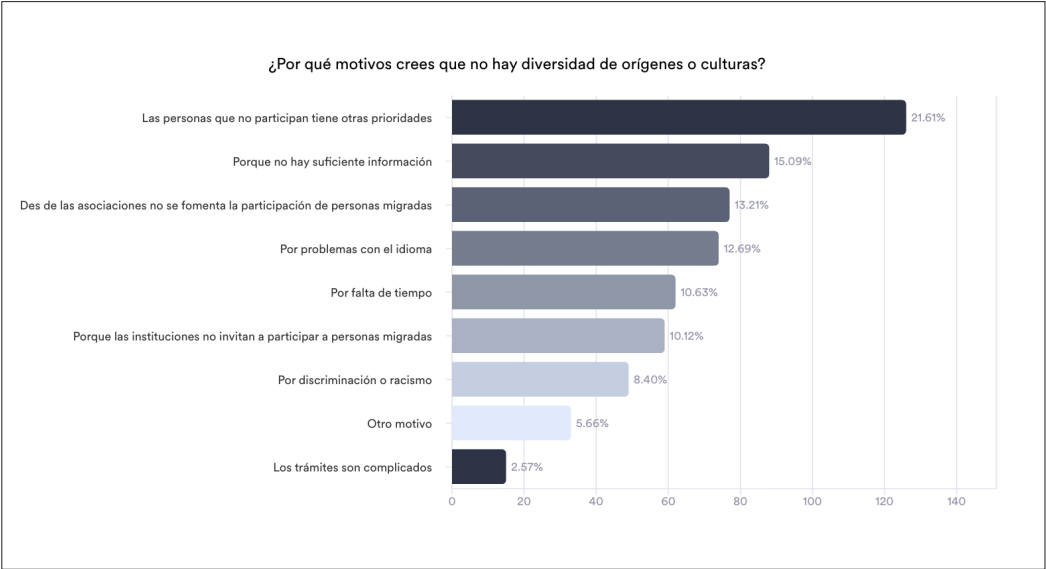

Pel que fa a les barreres que poden estar funcionant per explicar aquesta manca de barreja cultural, les persones participants opinen que és qüestió de prioritats, de manca d'informació, de poc foment de la participació i de barreres idiomàtiques. A més, es va preguntar per l'opinió sobre el valor que té a les Illes Balears la diversitat cultural davant del que **el 87,23% considera que la diversitat cultural es valora poc o gens.**

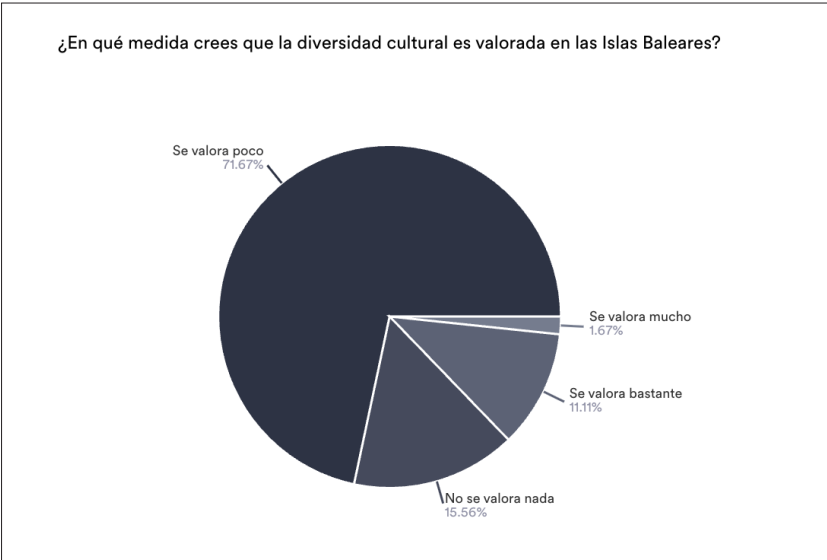
El 28% de les persones enquestades afirma haver experimentat alguna forma de discriminació o rebuig en espais associatius.

D'altra banda, cal assenyalar que la participació no està exempta de riscos: **el 28% de les persones enquestades afirma haver experimentat alguna forma de discriminació o rebuig en espais associatius**, el que revela que aquests llocs poden convertir-se en escenaris on emergeixen desigualtats.

Gràfic 12. Motius per a la manca de diversitat.

Gràfic 13. Valoració de la diversitat cultural.

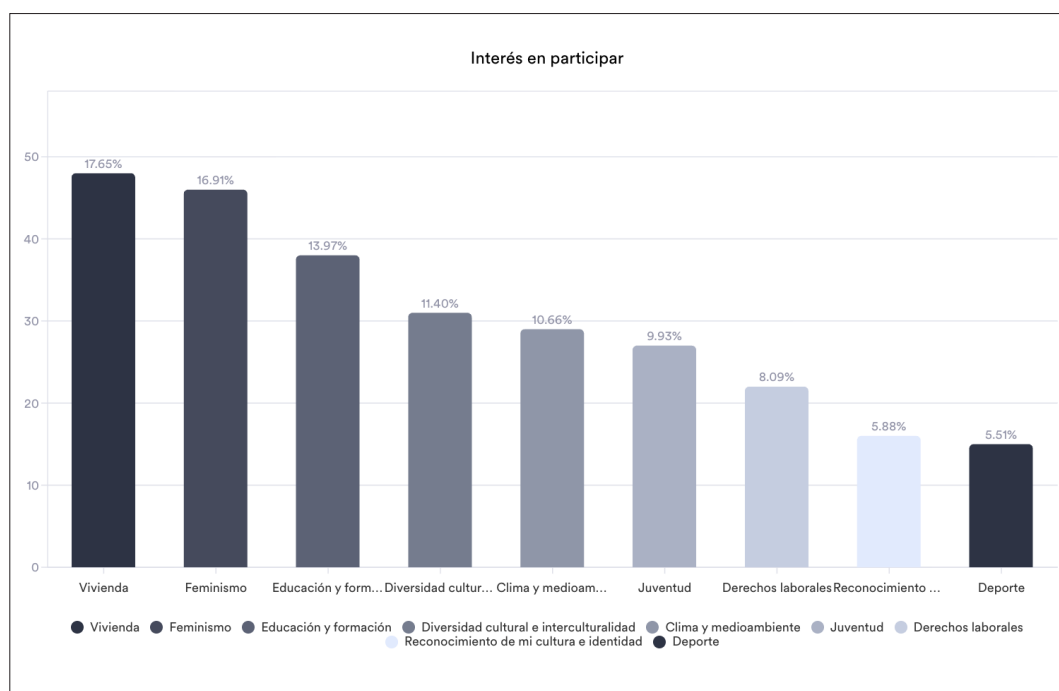
Aquest conjunt de factors evidència que **la participació a les Illes Balears, encara que diversa, pot estar generant barreres que dificulten la interacció entre certs grups**. Tal com planteja Carlos Vecina (Ibid.), la simple coexistència de comunitats diverses (model multicultural) no garanteix interacció, diàleg ni participació conjunta; per això cal avançar cap a un model inter cultural, basat en relacions significatives, accessibilitat i reconeixement mutu. Sense intervencions específiques, els grups associatius tendeixen a reproduir la composició social més estable i

privilegiada del territori i generen dinàmiques d'exclusió no intencionada que deixen fora els que enfronten més barreres d'entrada.

c. Expectatives de participació

El gràfic 14 mostra les àrees temàtiques en què les persones enquestades manifesten més disposició a implicar-se. Les dades reflecteixen que l'interès més gran es concentra en qüestions vinculades a necessitats materials i drets socials bàsics. La **habitatge** apareix com l'àmbit prioritari (17,65%), seguida del **feminisme** (16,91%) i de la **educació i formació** (13,97%). En un segon nivell d'interès se situen la **diversitat cultural i interculturalitat** (11,40%), el **clima i medi ambient** (10,66%) i la **joventut** (9,93%). Per sota del 10% apareixen els **drets laborals** (8,09%), el **reconeixement de la cultura i identitat pròpia** (5,88%) i el **esport** (5,51%), que és l'àmbit amb un percentatge d'interès més baix declarat.

Gràfic 14. Interessos principals per participar-hi.

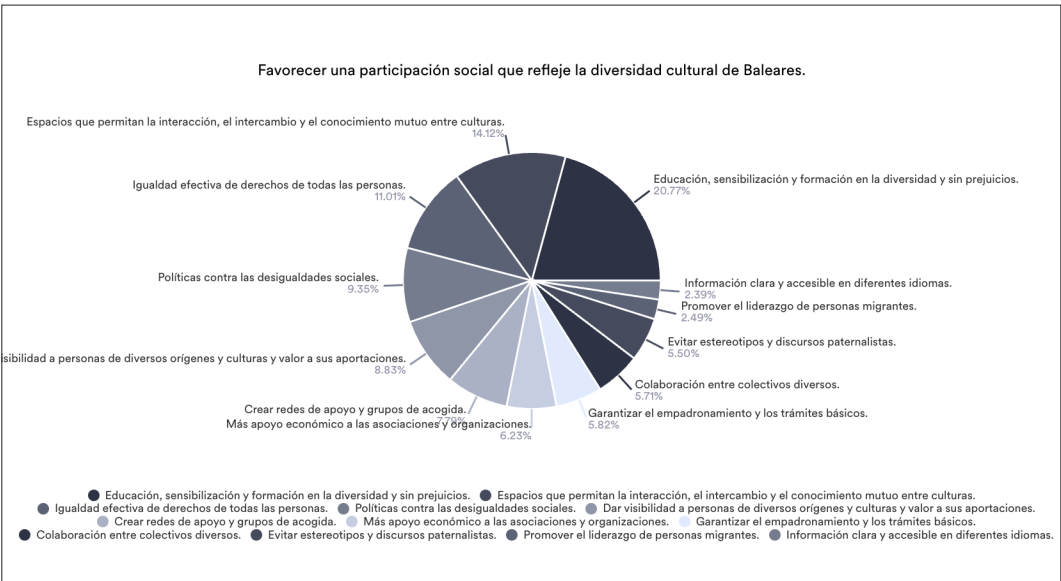
D'altra banda, el gràfic 15 mostra les mesures que les persones enquestades consideren prioritàries per avançar cap a un model participatiu més inclusiu i representatiu de la pluralitat del territori.

L'opció que concentra un percentatge més gran és la **educació, sensibilització i formació en la diversitat i sense prejudicis** (20,77%), cosa que indica que les persones participants identifiquen la dimensió cultural i pedagògica com un eix central per millorar la participació intercultural. En segon lloc, apareixen els **espais que permetin la interacció, l'intercanvi i el coneixement mutu entre cultures** (14,12%), reforçant la idea que la convivència no es produeix de manera automàtica, sinó que requereix entorns que la facilitin.

A continuaci3n, se situen mesures estructurals com la **igualtat efectiva de drets de totes les persones** (11,01%) i les **polítiques contra les desigualtats socials** (9,35%), cosa que mostra que la diversitat cultural es vincula estretament amb la qüestió dels drets i les condicions materials. També destaquen propostes com **donar visibilitat a persones de diversos orígens i cultures i valorar-ne les aportacions** (8,83%), així com **crear xarxes de suport i grups d'acollida** (7,78%) i **major suport econ3mic a associacions i organitzacions** (6,23%).

En un nivell intermedi apareixen mesures relacionades amb l'eliminaci3n de barreres concretes, com ara **garantir l'empadronament i els tràmits bàsics** (5,82%), **col·laboraci3n entre col·lectius diversos** (5,71%) i **evitar estereotips i discursos paternalistes** (5,50%). Finalment, les opcions menys seleccionades són **promoure el lideratge de persones migrants** (2,49%) i **informaci3n clara i accessible en diferents idiomes** (2,39%).

Gràfic 15. Prioritats identificades per millorar la participaci3n social.

Les dades d'aquest bloc mostren que la millora de la participaci3n intercultural es concep com un procés que requereix transformaci3n cultural, igualtat de drets i generaci3n d'espais d'interacci3n real.

3.3. Resultats dels grups focals

A l'apartat següent la informaci3n s'estructura per grups, mostrant així les particularitats de cadascun. Per facilitar-ne la lectura, les dades es presenten sobre la base de les dimensions d'anàlisi plantejades a l'apartat de metodologia: **experiències i significats de participaci3n; barreres i dinàmiques d'exclusió; i identificaci3n de bones pràctiques i propostes concretes per enfortir la participaci3n intercultural.**

3.3.1. Grup focal 1

El grup focal 1 es va compondre per 12 dones migrants i autòctones. La majoria de participants tenien entre 25 i 55 anys i formaven part d'associacions, col·lectius culturals i xarxes de participació informals de Mallorca, integrades majoritàriament per persones d'origen estranger. També va participar una mediatra intercultural de serveis socials, coneixedora del teixit associatiu local, cosa que va enriquir el diàleg amb perspectives institucionals.

a. Experiències i significats de participació: vincle, cos i presència.

Una de les primeres qüestions que va sorgir va ser que la participació no té un significat universal; i les participants van subratllar que les seves formes d'entendre-la es troben travessades tant per la cultura d'origen com per les trajectòries migratòries.

Quant a com es concep la participació, diverses persones van emfatitzar la importància de la **presència i la participació** com a condició essencial per participar: «Per mi és essencial posar el cos... la participació és amb moviment, amb presència, amb estar juntes.»

De fet, el grup va coincidir que la participació **requereix cura, confiança i vincle**. Com va expressar-ne una d'elles: «Si no hi ha vincle, per a mi és molt difícil poder participar-hi.»

Aquests elements, es reconeix que es donen amb **diferència entre espais de participació de dones migrants i locals**: «Dins de la nostra població l'enllaç neix ràpid... però en col·lectius d'aquí, els vincles no es donen tan fàcilment ni tan ràpidament.»

b. Barreres i dinàmiques d'exclusió.

Temps, classe social i precarietat.

Les participants del grup 1 van descriure barreres múltiples —personals, culturals, socials i estructurals— que condicionen la seva implicació i experiències de participació.

La més repetida va ser la **manca de temps**, estretament lligada a la **precarietat laboral i a la sobre-càrrega de cures**: «Darrere de cada dona hi ha una vida, una lluita... Si una no treballa, ¿qui la manté?».

Aquesta experiència es connecta amb **desigualtats de classe** i s'aguditza amb el fet que moltes dones migrants arriben sense **xarxes familiars o comunitàries**. Una participant va reflexionar sobre la desigual distribució de possibilitats: «Les dificultats no són iguals... unes treballen més, d'altres menys, a unes els somriu la vida i a altres no». El desgast quotidià que tot això implica, afecta a la pròpia voluntat i mobilització per a la participació: «A vegades tenim temps... però no tenim voluntat. De què depèn? De les ganes de veure un canvi que ens beneficiï a totes.»

D'altra banda, el grup va coincidir que **la llengua** és una eina clau però també una barrera per a la participació. El català i el castellà es viuen com a condicions d'accés, però no sempre hi ha espais formatius adequats o no infantilitzats.

També van emergir barreres simbòliques com la **por** de no encaixar, a no ser ben rebudes o sentir-se "les úniques estrangeres".

c. Identificació de bones pràctiques i propostes concretes per enfortir la participació intercultural.

Xarxes de dones: participació creativa i sanadora.

Un dels punts més potents va ser el reconeixement del valor dels espais autònoms de dones migrades, on la participació s'expressa a través de la creativitat, el cos i les narratives, i on les participants poden projectar cap a on volen anar, les seves propostes i desitjos.

El grup no només va descriure el que funciona i el que no: també va imaginar **canvis necessaris per a una participació realment intercultural**.

Entre les propostes van emergir:

- Espais horitzontals i no verticals, on totes les veus tinguen el mateix pes.
- Formació lingüística accessible i relacional, no punitiva.
- Més trobades entre col·lectius per superar la fragmentació.
- Polítiques contra el racisme institucional.
- Suport a iniciatives feministes i interculturals, enteses com a motor de cohesió.
- Una frase sintetitza l'esperit del grup: «som aquí per teixir xarxes i formar alguna cosa gran».

El Grup de Dones va revelar una veritat fonamental: **les dones migrants ja estan participant intensament, però les seves formes de participació —afectives, corporals, creatives, comunitàries— no sempre són reconegudes com a participació “legítima” en els models tradicionals**. La seva participació sorgeix de la cura mutua, de la necessitat de sobreviure, de la creativitat cultural i de la recerca d'espais segurs on poder ser, anomenar-se i fer juntes.

3.3.2. Grup focal 2

El grup focal 2 va tenir lloc a Palma. En aquest grup hi van confluïr accents diferents, trajectòries diverses i maneres molt diferents d'entendre la participació. Aquesta barreja va convertir la trobada en un espai viu, ple de matisos, on cada intervenció obria una nova finestra sobre la participació a Palma.

En aquest cas, es va convocar un grup mixt, on van participar 7 persones, 3 homes i 4 dones. Entre les persones presents hi havia persones amb perfils migrants, activistes ecologistes, representants de cooperatives educatives, sindicalistes, mediadores interculturals, integrants d'ONG i membres d'associacions veïnals.

a. Experiències i significats de participació.

La primera ronda de presentació va anticipar tant un bagatge participatiu en la major part de les participants com diferències en la concepció del que és participar. Mentre que algunes intervencions parlen de participació a través de formes més estructurades com el voluntariat, les cooperatives o les associacions de veïns, com recullen els fragments següents:

«Estic ficada en la participació des que sóc joveneta, bàsicament en voluntariat.»

«Fa 20 anys que treballo en una cooperativa d'educació... i a més porto una associació de veïns des del 2010.»

La dona migrant, en canvi, va explicar un altre tipus de participació que es relacionava amb les xarxes d'ajuda mútua, el suport econòmic rotatiu entre dones senegaleses, trobades comunitàries a cases o parcs, pràctiques religioses compartides, o els grups de dones per resoldre problemes quotidians.

La participació que descriu aquesta participant no entén d'actes, juntes ni assemblees; parlava de sostenir la vida, de teixir comunitat per sobreviure en un territori on les barreres materials i simbòliques pesen més que els procediments.

De manera espontània, el grup va distingir dos models clars de participació:

Participació comunitària

Es construeix en xarxes petites i afectives:

- grups de dones migrants,
- associacions religioses,
- fons econòmics comuns ("un euro per aquí, un altre per allà"), espais convivencials que omplen el buit institucional.

Aquestes xarxes creen:

- suport emocional,
- pertinença,
- supervivència col·lectiva.

Però molt poques vegades dialoguen amb el teixit associatiu local. Com va resumir una participant: «És que no és manca de participació... és que hi participem d'una altra manera.»

Participació cívica

És la que defensen:

- associacions veïnals,
- cooperatives,
- sindicats,
- ONG,
- moviments socials.

Es manifesta a:

- defensar drets,
- ocupar espais públics,
- coordinar-se amb administracions,
- participar a taules, consells i processos formals.

Per a moltes persones del grup, aquesta és la participació que realment transforma el territori tot i que, és justament la que resulta més inaccessible per a les persones migrants.

b. Barreres i dinàmiques d'exclusió.

Un dels punts més debatuts va ser la dificultat per incorporar persones d'origen migrant en els espais de participació cívica assenyalats. **Tot i que les associacions ofereixen activitats obertes, les persones participants reconeixen que la diversitat real encara és limitada.**

A més, van sorgir reflexions sobre **la càrrega emocional i logística que implica sostenir la participació**: «sé com és de difícil que funcioni... i també com és de difícil que la gent hi participi de manera continuada». **La manca de temps** -especialment entre els qui treballen en sectors precaris- apareix de nou com a barrera estructural, igual que a l'enquesta i en altres grups.

c. Identificació de bones pràctiques i propostes concretes per enfortir la participació intercultural.
La reflexió apunta a la necessitat de **millorar l'acompanyament, la coordinació i la informació perquè més persones puguin incorporar-se en el teixit associatiu.**

El Grup de Palma va mostrar que la participació existeix en múltiples capes, però no totes dialoguen entre si. Mentre les associacions històriques i els sindicats representen la participació transformadora formal, les dones i col·lectius migrants sostenen una participació comunitària intensa, afectiva i profundament política, encara que poques vegades reconeguda per les institucions.

3.3.3. Grup focal 3

El tercer grup focal va tenir lloc a Inca i va acollir 5 participants de diferents localitats de part forana, concretament de la zona del Raiguer. Totes les participants eren dones.

En aquest espai es va evidenciar des del començament que **les formes de participar canvien segons el territori**. Les participants van subratllar que una ciutat com Palma, amb un teixit associatiu històric, però més impersonal, funciona de manera diferent en els pobles i localitats mitjanes com Inca, on les relacions de veïnatge són més properes i on "tots es coneixen de vista". Aquesta proximitat té una cara doble: pot facilitar el vincle i la confiança, però també pot generar temor a l'exposició, por al judici o sensació de vigilància comunitària, especialment per a les persones novingudes.

a. Experiències i significats de la participació.

En el grup d'Inca s'identifiquen algunes formes de participació autogestionada com el grup Nyàmera. El grup Nyàmera, format per habitants dels pobles al voltant d'Inca, impulsa xarxes de suport mutu, consum ecològic, cures, acompanyament i projectes comunitaris basats en la proximitat.

En això se sumen iniciatives artístico-culturals com el taller de narrativa teatral (impulsat des de ThaKi Runa), on dones migrants transformen les seves experiències en obres escèniques. Aquestes pràctiques generen identitat, agència i reconeixement, encara que **no sempre són considerades "participació" des d'una mirada institucional.**

D'una altra banda, les participants identifiquen espais "tradicionals mallorquins" que perceben com altament homogeneïtzats i poc accessibles a la pràctica per a les persones migrants. Aquests espais, segons les participants, funcionen amb una "mirada blanca/occidental" que no reconeix altres maneres d'estar, parlar o participar.

b. Barreres i dinàmiques d'exclusió.

Una de les barreres que va identificar el grup té a veure amb la manca de **informació**, que pot suposar una barrera més gran si arribes nou a un territori. La informació sobre els recursos, qui-

nes entitats hi ha, o com funcionen els espais comunitaris, resulta indispensable per mobilitzar la participació.

D'altra banda, es perceben certes **dinàmiques de segregació** que generen dos circuits paral·lels en termes de participació: els espais per a persones migrants (grups de dones, tallers culturals, suport mutu); i els espais majoritaris per a població local. En aquests espais, com a activitats tradicionals mallorquines, com el *ball de bot*, o activitats veïnals gestionades per població local, les participants perceben **dificultat per prendre part**. Es descriuen com a espais molt homogeneïtzats i inaccessibles, encara que també emergeixen barreres simbòliques com la por de no encaixar: «*Em vaig frenar... vaig pensar: què pensaran? Com ballaré alguna cosa que és "d'ells"?*».

Aquesta absència d'espais de participació diversos, on es trobin persones de diferents orígens culturals, locals i migrants, de vegades respon a la por, a les **diferències culturals, així com a estereotips i prejudicis existents**. Per exemple, les participants van comentar que la "timidesa inicial, típica del caràcter mallorquí" a vegades es interpreta com a fredor o rebuig en comparació amb les referències culturals d'altres llocs. Tot i això, quan se supera aquesta barrera, les relacions solen ser càlides i solidàries.

Finalment, en relació amb les barreres que afecten directament les experiències de participació de les dones, **els espais mixts es constitueixen en si mateix com una barrera**. Tal com van expressar el grup, se solen preferir espais no mixtos on poden expressar-se amb llibertat i sense dinàmiques patriarcals que encara persisteixen en alguns grups de composició mixta.

c. Identificació de bones pràctiques i propostes concretes per enfortir la participació intercultural.

Factors facilitadors: proximitat, acolliment i espais segurs.

El grup va destacar tres elements clau que fan que Inca funcioni com un entorn més propici a la participació migrant:

1. La mediació intercultural estable, percebuda com un acompanyament clau.
2. La identitat comunitària dels pobles petits, on conèixer les veïnes genera confiança i suport mutu espontani.
3. L'existència de grups de dones, tant formals com informals, que ofereixen espais segurs i horitzontals.

El grup mostra la zona del Raiguer com un territori amb un gran potencial participatiu, on la proximitat, la mediació municipal i les xarxes informals creen un ecosistema més accessible per a les persones migrants.

Tot i això, persisteixen dinàmiques de segregació, desinformació i manca de reconeixement de les formes comunitàries de participació.

Participació intervinguda per l'administració: un pont imprescindible.

El grup percep que en els municipis l'administració juga un paper més proper que a Palma. En el cas d'Inca, la mediació intercultural té un paper important, no només en la facilitació de tràmits, sinó que obre la porta a espais comunitaris on les dones poden participar, informar-se i

sentir-se'n part. En aquest sentit, l'administració funciona com un nexa entre la persona migrant i el territori, reduint barreres lingüístiques, burocràtiques i emocionals.

3.3.4. Grup 4

El grup focal 4 va tenir lloc a Menorca, concretament a Maó. Durant el desenvolupament hi van participar 7 persones (2 dones, 5 homes): persones de col·lectius migrants, de l'administració pública, de l'OFIM, d'organitzacions locals de veïns i el GOB.

a. Experiències i significats de la participació.

Menorca compta amb una forta tradició associativa —ambientalista, cultural, veïnal, etc.— que forma part de la seva identitat contemporània. Organitzacions com el GOB, el Fòrum d'Entitats, associacions veïnals o iniciatives culturals actuen com a pilars de la participació que es descriu. Com va assenyalar un dels participants: «*Aquí hi ha un nucli dur del 15% de la població que hi participa en tot*».

No obstant això, tal com va coincidir el grup, **aquesta riquesa no es tradueix automàticament en la participació de les persones migrants.**

El grup va assenyalar que **moltes formes de participació protagonitzades per persones migrants no són reconegudes per les institucions**, entre elles:

- xarxes informals de suport
- acompanyament lingüístic
- grups de dones no registrats, activitats espontànies de cuina, música o cures
- associacions que no poden assumir la burocràcia per inscriure's a consells municipals.
- Aquestes pràctiques sostenen la cohesió social, però queden fora dels "mecanismes oficials".

b. Barreres i dinàmiques d'exclusió

La temporalitat i la manca de temps com a obstacle

Una característica assenyalada pel grup és que moltes persones migrants viuen a Menorca de manera temporal o incerta a causa de **treballs de temporada i mobilitat laboral constant, dificultats per trobar vivenda i intents de regularitzar la situació administrativa.**

Això dificulta participar en espais que requereixen continuïtat. Una participant ho va expressar amb claredat al descriure de la manera següent la situació de les persones nouvingudes: «És molt difícil participar en una entitat quan no tens on dormir, no saps si demà tens feina».

La idea de "fer una associació" es percep com un luxe impossible. Els qui treballen llargues jornades, especialment en hosteleria, neteja o cures, no tenen disponibilitat per a activitats comunitàries. Com va dir una persona que treballa amb dones migrants: «quan passes el dia fins aquí de feina... fer una associació i participar és molta feina».

Discriminació

La conversa va mostrar que **la discriminació no sempre adopta formes violentes**. Sovint apareix com a microgestos, decisions administratives, mirades o comentaris que acaben marcant l'experiència quotidiana de participació de les persones migrants.

Diverses participants van recordar situacions en què es van trobar amb aquesta barrera **en espais i serveis públics**. D'una banda, una participant va esmentar el cas d'una associació colombiana que va organitzar una trobada cultural i va trobar resistències dels veïnats «els veïns es van queixar. Deien que 'això' molestava». El grup va coincidir que, mentre activitats similars realitzades per entitats locals són percebudes com a festes veïnals, les organitzades per persones migrants generen incomoditat o vigilància. D'altra banda, la discriminació també es manifesta a través de la burocràcia tractada de manera desigual, especialment quan les decisions depenen de criteris subjectius de funcionaris o tècnics. Diverses persones van relatar aquestes **diferències de tracte**:

«Hi ha gent que diu que no troben sala... però quan tu demanes, resulta que sí que n'hi havia una. Depèn molt de qui pregunta».

«No és que no hi hagi lloc, és que no ens veuen com a part del poble».

«Una noia va demanar una sala per ensenyar àrab... i li van dir que l'ajuntament no tenia cap sala per fer-ho. Que anés a l'associació de veïns... de manera molt despectiva.»

Aquest tipus d'experiències crea un sentiment d'inseguretat i de "trepitjar terreny aliè", cosa que desencoratja la participació.

«Ens diuen que hi participem, però quan hi participem ens posen cares o pegues. Així una se'n cansa».

«Aquí hi ha molta participació, sí... però no sempre és per a tothom. De vegades et fan sentir que estàs de pas, encara que fa anys que vius aquí».

Manca de recursos

A més de les situacions de discriminació esmentades, **la manca d'accés a espais i locals** per fer activitats comunitàries resulta un problema. Això es dona tant per la falta de locals com per l'excessiva i complexa burocràcia per reservar sales.

Relacionat amb això, **el canvi d'enfocament de les polítiques de foment de la participació, relatiu als canvis de govern**, també es reconeix com una barrera que frena els projectes de participació. Com va explicar un participant: «Moltes vegades hi ha entusiasme... però xoca amb la manca de recursos logístics i canvis polítics».

c. Identificació de bones pràctiques i propostes concretes per enfortir la participació intercultural.

- **Iniciatives interculturals destacables.** Com les "*sopes del món*", els intercanvis lingüístics en associacions, o projectes escolars com *Acolim*, que fomenten una interacció real i quotidiana.
- **Mediació i serveis públics.** La col·laboració entre OFIM, escoles i entitats socials genera acolliment lingüístic, orientació administrativa i xarxes bàsiques de suport.

3.3.5. Grup focal 5

El grup focal de 5 es va organitzar a l'Illa i la ciutat d'Eivissa. Hi van participar 6 persones, 5 dones i 1 home, la majoria participants en grups o associacions locals i una de l'administració pública.

En aquest espai es va revelar un territori marcat per contrastos profunds: una illa econòmica i turística, però socialment fragmentada; rica en diversitat, però travessada per un racisme quotidià evident; amb infinites nacionalitats convivint, però amb molt pocs espais on realment es creuen. La conversa va començar amb aquest posicionament unànim: a Eivissa coexisteixen mons paral·lels, que poques vegades es troben. La diversitat, lluny de traduir-se en interacció, tendeix a organitzar-se en compartiments estancs. Tal com va dir una participant: «Som una illa molt diversa... però compartim espai, no pas comunitat».

a. Experiències i significats de participació.

La percepció de manca d'interacció i convivència travessa també la dimensió de la participació i es reflecteix per exemple a **comunitats migrants molt organitzades internament; un teixit associatiu històric sostingut majoritàriament per població autòctona; i una esfera institucional poc accessible per als que viuen en situacions de precarietat administrativa, laboral o habitacional.**

Participació comunitària invisibilitzada.

Un dels elements més reiterats al grup va ser l'existència de formes de participació comunitària molt sòlides dins dels mateixos col·lectius migrants, especialment en comunitats musulmanes, africanes i llatinoamericanes. Aquestes formes de participació no sempre adopten estructures formals ni visibles des de fora, però compleixen una funció central de sustentació material, emocional i simbòlica.

Diverses intervencions van subratllar que aquestes xarxes funcionen “de portes cap a dins”: **sistemes d'ajuda mútua, recaptacions econòmiques ràpides davant d'emergències, acompanyaments en situacions de malaltia, mort o tràmits administratius, així com espais religiosos i culturals que actuen com a veritables nuclis comunitaris.** Com explicava una participant en referir-se a la comunitat musulmana del barri, “*están súper organitzats... quan algú necessita alguna cosa, actuen molt ràpid*”. No obstant això, aquesta capacitat organitzativa rares vegades es tradueix en presència en espais municipals o en òrgans de decisió col·lectiva. En aquest sentit, la participació comunitària migrant apareix com a essencial per a la supervivència quotidiana, però escassament reconeguda com a participació social legítima.

Participació política i reivindicativa: moviments socials

Un altre eix central del debat va ser la participació en moviments socials i lluites col·lectives, especialment en àmbits com ara l'habitatge, l'accés a drets, la precarietat laboral o el racisme. **El grup va reconèixer que les persones migrants són freqüentment presents en aquests espais, però gairebé sempre en qualitat de persones afectades, no com a subjectes de decisió.** Una participant ho va expressar amb claredat en referir-se en els moviments socials més actius de l'illa: “*ells van com afectats, però no estan a la presa de decisions*”. Aquesta afirmació va obrir una reflexió compartida sobre les relacions de poder que travessen fins i tot els espais que es defineixen com a inclusius. Encara que existeixi diversitat a la base, **la capacitat d'influir, parlar i decidir continua concentrant-se en persones amb més capital social, lingüístic i administratiu, majoritàriament blanques i amb passaport europeu.**

Aquesta desigualtat es veu reforçada per requisits com ara temps disponible, domini de l'idioma, signatura digital, capacitat de gestionar tràmits o conciliació de cures. Tal com es va assenyalar,

“qui té temps per anar a una assemblea?, qui pot deixar els nens?, qui té signatura digital?”. Aquestes condicions exclouen de facto bona part de la població migrant, fins i tot quan hi ha voluntat d'implicació.

b. Barreres i dinàmiques d'exclusió

Racisme quotidià i discursos d'odi

El grup d'Eivissa va ser l'espai on va aparèixer amb més força l'impacte del **racisme quotidià**, tant a nivell social com mediàtic. Diverses persones van compartir experiències directes de discriminació en espais públics, laborals i veïnals, així com l'exposició constant a discursos d'odi normalitzats a través de mitjans de comunicació.

D'altra banda, de manera transversal, el grup va subratllar que a Eivissa la participació està profundament condicionada per la **precarietat** extrema, especialment pel que fa a l'**habitatge, el treball i la regularització administrativa**. En un context on moltes persones viuen en situacions d'urgència constant, participar en la vida comunitària apareix com una cosa inabastable. Una intervenció va sintetitzar aquest punt de manera contundent: *“la gent no hi participa perquè està sobrevivint”*. La manca de temps, la por de perdre la feina, el risc d'exposar-se davant d'institucions i l'absència d'informació clara es combinen per limitar severament les possibilitats d'implicació social.

Finalment, aquesta precarietat és agreujada per un sistema burocràtic percebut com a opac i hostil, on l'accés a drets bàsics depèn sovint d'acompanyaments informals, contactes personals o fins i tot favors. La desigualtat en l'accés a la informació va ser assenyalada com una de les barreres més determinants per a la participació.

c. Identificació de bones pràctiques i propostes concretes per enfortir la participació intercultural.

Destaquen els projectes d'acompanyament proper, la mediació comunitària i les xarxes impulsades per dones migrants.

Diverses intervencions van mostrar com l'acompanyament —especialment quan es fa de manera horitzontal i no assistencialista— permet reduir la por, facilitar l'accés a drets i generar vincles de confiança. En aquest sentit, es van valorar positivament experiències basades en “parelles” o suport entre persones amb un grau d'arrelament diferent, així com espais formatius accessibles en llengua, horaris i formats. Una dona ho resumia de forma molt significativa: *“quan trobo un espai on em miren amb respecte, torno; si no, desaparesc”*. Aquesta frase condensa una idea clau del grup: la participació no depèn només de l'oferta d'espais, sinó de les condicions d'acollida, reconeixement i escolta real.

Discussió

4

4. Discussió

La triangulació dels resultats —entre entrevistes en profunditat, qüestionari i grups focals, a més de la bibliografia consultada— permet identificar **patrons comuns, particularitats territorials i tensions estructurals que travessen les formes de participació social de les persones migrants a les Illes Balears**.

No existeix una única forma de participació, sinó un continuum de pràctiques participatives que van des del quotidià i informal fins a l'institucional i formalitzat.

No obstant això, no existeix una única forma de participació, sinó un continu de pràctiques participatives que van des del quotidià i informal fins a l'institucional i formalitzat. Els resultats mostren com la participació no té un significat universal i com les maneres d'entendre-la estan travessada per la cultura d'origen. Aquesta interpretació dialoga directament amb la crítica als models normatius de participació que redueixen la ciutadania activa a la pertinença a associacions formals o a la presència en òrgans consultius (Villasante, 2005). La participació no pot ésser entesa com un fenomen homogeni ni com una pràctica exclusivament institucional, sinó com un conjunt divers de formes situades d'implicació social (Villasante, 2005; Basagoiti i Bru, 2024).

La participació no té un significat universal i les maneres d'entendre-la estan travessades per la cultura.

4.1. Formes de participació

Pel que fa al primer objectiu de la investigació, examinar la participació associativa des d'un enfocament de gènere i interseccional, les dades recollides mostren com la participació associativa actualment no es percep com un espai representatiu de la diversitat poblacional existent a les Illes Balears.

Els resultats mostren com es reconeixen diverses formes de participació que van des d'espais més formals com els òrgans municipals de decisió fins a les xarxes d'ajuda mútua. No obstant això, **les fórmules més reconegudes són la participació en associacions, les xarxes de suport i ajuda mútua, els grups d'ajuda mútua específicament de dones i els fons econòmics comuns**. A la majoria de fórmules, **les xarxes de suport i ajuda mútua, els grups d'ajuda mútua específicament de dones i els fons econòmics comuns** es troba una major participació migrant, mentre que en el cas de les **associacions** la seva participació decreix.

Tot i que l'objectiu era indagar específicament el que succeeix en el teixit associatiu, atès que han emergit diverses fórmules a les quals les participants han donat significat, s'han classificat sota tres grans categories: la **participació formal; participació social; i la participació comunitària**. A continuació es descriu cadascuna d'aquestes tres categories, indicant **com és aquesta participació i qui participa en cada cas**.

Formes de participació més reconegudes

- Voluntariat
- Cooperatives
- Trobades comunitàries a cases o parcs
- Grups de dones d'ajuda mútua
- Associacions
- Fons econòmics comuns
- sindicats
- ONG
- Espais culturals
- Espais religiosos
- Xarxes de suport i ajuda mútua
- Grups de consum ecològic
- Iniciatives artísticoculturals
- Òrgans municipals decisió
- Moviments socials
- Pràctiques de denúncia, incidència política i defensa de drets
- Manifestacions
- Boicot a compra de determinats productes

La forma més estesa a l'imaginari de les persones participants en els grups i a les entrevistes, és la **participació comunitària** i quotidiana no formal. Es tracta de pràctiques que neixen de la vida diària i de necessitats immediates: xarxes de suport mutu, acompanyaments burocràtics, cures compartides, grups de dones, espais religiosos, iniciatives culturals autogestionades o intercanvis informals de recursos. **Aquestes pràctiques apareixen amb especial força entre dones migrants**, i compleixen una funció central de sosteniment material, emocional i simbòlic de la vida comunitària, confirmant el que assenyala la literatura feminista i comunitària sobre el paper central de la cura i la sostenibilitat de la vida com a eixos d'acció col·lectiva (Basagoiti i Bru, 2024). Tot i això, les dades sustenten la idea que **aquestes fórmules de participació** romanen en gran manera invisibilitzades pels marcs institucionals. Això es troba en consonància amb estudis previs que indiquen que aquestes pràctiques solen quedar fora del reconeixement institucional, **reproduint jerarquies implícites entre formes "legítimes" i "il·legítimes" de participació** (Villasant, 2005).

D'altra banda, se'n descriu una **participació social**, reivindicativa i política. Aquesta és menys freqüent, però estratègicament clau. S'expressa en accions de denúncia, defensa de drets, mobilització social i presència en lluites col·lectives vinculades a habitatge, treball, racisme o accés a serveis; i emergeix com a resposta directa a situacions de desigualtat estructural. Totes les persones que van participar a l'enquesta van indicar que havien participat en els darrers 12 mesos en almenys una pràctica d'aquest tipus de participació. No obstant, en els grups focals s'assenyala que en molts espais les persones migrants solen ser presents, però no sempre ocupen posicions de decisió ni de lideratge.

Finalment, apareix la **participació formal**. Aquesta fórmula es concreta a la societat civil organitzada a través d'associacions veïnals i de diversa índole, òrgans municipals de participació, sindicats i altres estructures del tercer sector. Es caracteritza per una organització estable, alta-

ment estructurada, amb capacitat d'incidència institucional i poc accessible per als qui viuen en situacions de precarietat administrativa. Els qui participen d'aquestes formes les reconeixen com la participació que realment transforma el territori. No obstant això, és justament **la que resulta més inaccessible per a les persones migrants**. Així com en la participació comunitària, la població migrant té un pes fonamental, en aquest cas es pot parlar d'un teixit associatiu homogeni on majoritàriament hi participen persones autòctones i d'edat avançada. Aquest tipus de participació confirma una de les tensions més assenyalades a la literatura: la bretxa entre estructures participatives històriques i la realitat multicultural contemporània, que dificulta la incorporació de nous perfils socials i reforça dinàmiques de tancament (Villasante, 2005; Herzog et al., 2009). Una bretxa que s'aguditza en el cas d'algunes dones migrants ja que la participació s'expressa en altres maneres menys rígides que sorgeixen moltes vegades de les pròpies necessitats.

D'altra banda, és important assenyalar que el 28% de les persones enquestades afirma haver experimentat alguna forma de discriminació o rebuig en espais associatius, cosa que revela que aquests llocs es poden convertir en escenaris on emergeixen desigualtats. Aquesta dada és coherent amb allò explicat en el Diagnòstic Dones Migrants (Aliança per la solidaritat, 2023), on nombroses participants relaten episodis d'invisibilització, tracte desigual o percepcions eurocèntriques que en dificulten la plena integració en col·lectius socials.

Per acabar sobre aquestes tres grans dimensions, cal afegir que una realitat detectada és l'escàs diàleg entre aquestes. Amb tot això, es pot descriure **un teixit associatiu amb capacitat d'influència i diàleg amb la institució però inassolible per a determinats perfils. Fins i tot en els territoris on la participació associativa es manté activa, no es tradueix en participació intercultural**. En aquest sentit, les dades de l'enquesta reforcen aquesta lectura donat que la majoria percep una baixa presència de persones de diferents orígens en aquests espais, cosa que evidencia una interacció intercultural limitada i la persistència de dinàmiques de segmentació. Així mateix, cal destacar l'organització de les dones a través de diverses fórmules de convivència, mútua ajuda i aprenentatge polític.

4.2. Factors i barreres que dificulten la participació.

En relació amb el segon objectiu de la investigació, identificar els factors i barreres que dificulten la participació de persones migrants al teixit associatiu de les Illes Balears; en el següent apartat es recullen aquelles barreres identificades. Per facilitar la lectura, aquestes es mostren classificades a **barreres socials, institucionals i culturals**.

a. Barreres socials

La participació es percep sovint com un privilegi més que com un dret.

La més reiterada és la precarietat de les vides, **associada a la precarietat laboral**, l'habitatge i la regularització administrativa. En diversos grups, això es reflecteix en manca de temps per involucrar-se en projectes de participació, que es reconeixen com a demandants de compromís. Hi ha un tema específicament que s'esmenta en el grup on totes les participants eren **dones**

que és com la precarietat i la manca de temps es relacionen directament amb **la sobrecàrrega de les cures**. En aquest context, la participació sovint es percep com un privilegi més que com un dret. **Les barreres socials trobades** coincideixen amb la major part dels problemes que Herzog et al. (2009) expliquen al seu estudi sobre els problemes que travessen les realitats de les persones migrades. Això podria estar indicant que la participació no és una opció per a aquelles persones que tenen situacions administratives no resolt, tenen feines que precaritzen la vida o per a aquelles que senten l'habitatge com un problema. Finalment, cal destacar la diferència entre territoris, la precarietat i la manca de temps s'identifiquen en tots els grups menys excepte en el realitzat amb **població de municipis mitjans i petits**. Aquesta dada podria apuntar que els contextos territorials condicionen o afavoreixen una menor percepció de precarietat i manca de temps per participar-hi, per la proximitat veïnal i la mediació municipal.

b. Barreres institucionals

Com a barreres institucionals, **es classifiquen aquells obstacles relacionats amb aspectes administratius i burocràtics** que segons els resultats d'aquesta investigació semblen també condicionar la participació. Aquest tipus de barreres s'esmenten a més de la meitat dels grups i també a l'enquesta, i es concreten en dificultats per a **accedir a informació** - sobre recursos, entitats i com es pot participar, i **complexitat i escàs assessorament en els tràmits**. La manca d'informació i les dificultats d'accés a aquesta generen desconeixement sobre com poder participar, esmentada també per alguns autors com una barrera per a la implicació participativa (Ferrás i Martín, 2019; Herzog et al. 2009).

A més, aquesta barrera institucional en els grups es materialitza també en la falta de recursos, serveis i espais d'ús públic que afavoreixin la participació, així com en la falta de continuïtat en matèria de polítiques de participació. En això se suma la percepció, assenyalada a l'enquesta, que hi ha un escàs foment de la participació i una diferència de prioritats, cosa que pot estar indicant un desajust entre les agendes institucionals o associatives i les necessitats percebudes per part de la població migrant. Aquesta manca d'accés a recursos i polítiques seria una conseqüència del que De Lucas et al. (2008) defineix com una ciutadania incompleta, que suposa la limitació de la participació per l'exclusió de drets plens —barreres socials— i l'accés a espais comunitaris —barreres institucionals—.

Cal assenyalar com a barrera institucional les **dificultats idiomàtiques** que enfronten algunes persones, assenyalades tant en els grups com a l'enquesta. Aquest és un problema indicat per Herzog et al. (2009) com un dels que afecten les persones migrades; i és també un dels condicionaments per a la participació detectats per estudis previs (Ferrás i Martín, 2019). En aquest punt, aquest fet no sols condiciona l'accés a la informació, sinó que mostra **la manca de recursos que promoguin el coneixement del català i castellà**; i com això incideix de manera negativa en la participació de la població.

Finalment, cal assenyalar que en aquest cas no es troben diferències entre la mida de les poblacions participants ni quant a la composició dels grups, és a dir, **en tots els casos es perceben barreres institucionals en la participació**.

c. Barreres culturals

Les barreres culturals impliquen dificultats relacionals i simbòliques vinculades a la sociabilitat, la confiança i l'accés a xarxes socials. D'aquesta manera, no s'han d'entendre com un dèficit

individual, sinó com a resultat de dinàmiques relacionals i estructurals que condicionen les oportunitats de participació social.

Cal començar destacant que més de la meitat de les persones que van contestar el qüestionari perceben baixa diversitat cultural en els espais associatius. Concretament, el 87,23% de les persones enquestades considera que la diversitat cultural es valora poc o gens a Illes Balears, cosa que reforça la dimensió simbòlica d'aquestes barreres i connecta amb la percepció d'escàs reconeixement en els espais participatius. Aquest fet es recull també a més de la meitat dels grups.

Les diferències culturals, fan que **la manera d'establir vincles, relacionar-se, acollir i compartir**, es mostrin també diferents i suposi un condicionant, que moltes vegades se sustenta en estereotips i prejudicis existents. En aquest sentit, els resultats de l'estudi dialoguen amb allò que assenyala Herzog et al. (2009), els qui identifiquen entre els problemes percebuts per les persones migrants els anomenats "problemes de sociabilitat", entesos com a dificultats per establir vincles estables amb la població autòctona i per integrar-se en espais associatius ja consolidats.

Sobre aquest tema, la literatura anterior ja mostra que a les associacions funcionen mitjançant xarxes de confiança i relacions prèvies, la qual cosa afavoreix les relacions entre organitzacions i persones amb trajectòries similars, però exclou indirectament aquelles que no comparteixen aquests vincles (Toral, 2010). Això condiona l'experiència de participació de les persones migrants a causa de la manca de reconeixement dels seus interessos en els temes que realment els afecten (Toral, 2010). En aquesta investigació, les barreres es concreten en la sensació de no ser plenament reconegudes, en la dificultat per accedir a cercles ja formats i en la percepció de codis implícits que no sempre són transparents per als que arriben de fora.

D'altra banda, cal apuntar que pel que fa a les diferències territorials, aquestes barreres semblen més evidents **a les poblacions més grans**, on la fragmentació, la segregació i la dificultat per construir vincles estables s'aguditz. Així mateix, **els territoris amb una forta identitat local** també semblen menys porosos a la incorporació de nous actors al teixit associatiu. Finalment, cal assenyalar que com a pràctica cultural, **els espais de participació de composició mixta**, és a dir, en aquells que hi participen homes i dones, solen ser poc inclusius i es reproduïen les desigualtats de gènere existents. Per tant, dins de les barreres culturals, es destaca que per a les dones els espais participatius mixtos suposen un condicionant a la participació en si mateixos.

La discriminació i el racisme apareixen de manera transversal en totes les barreres esmentades.

Finalment, quant als factors que condicionen les experiències participatives de la població migrant, cal destacar que la **discriminació i el racisme apareixen de manera transversal a totes les barreres esmentades**. Aquest fet es reflecteix que gairebé un terç de les persones enquestades declaren haver viscut discriminació en les experiències de participació en les associacions. Així mateix, els grups focals, en què aquesta identificació succeeix a la majoria dels grups, permeten comprendre com aquestes discriminacions operen moltes vegades de forma subtil: **mirades, comentaris, diferències en el tracte i negatives administratives** que

es transformen mitjançant intermediacions de tercers. Així mateix es reconeix en la manca de reconeixement d'**altres maneres d'estar, parlar i en reaccions negatives davant d'expressions culturals migrants**. Això es relaciona amb allò que els autors expliquen com la limitació de la participació de les persones migrants sense donar-los un accés real als espais de presa de decisions (Ferrás i Martin, 2019; Herzog et al. 2009), fent que no se sentin interpel·lades a participar-hi. Tot això genera manca de confiança i reciprocitat (Torral, 2010), sensació d'exclusió i retraïment entre les persones immigrants, por d'exposar-se i abandonament progressiu d'aquests espais.

4.3. Recomanacions estratègiques per fomentar una participació associativa representativa i inclusiva.

Pel que fa al tercer objectiu de la recerca, les dades confirmen que la participació es configura com un camp tensionat entre institucionalització, diversitat social i desigualtats estructurals. L'enquesta situa com a prioritats d'acció per assolir una participació intercultural **l'educació i la sensibilització en diversitat, la creació d'espais d'interacció intercultural i la igualtat efectiva de drets**. Aquestes opcions reflecteixen una comprensió àmplia de la participació, no limitada a la pertinença formal a les associacions, sinó vinculada a la transformació cultural i estructural de l'entorn.

Aquesta lectura troba un clar paral·lelisme en els grups focals. Les demandes d'espais horitzontals on totes les veus tinguin el mateix pes, formació lingüística accessible i relacional, polítiques contra el racisme institucional o un suport més gran a iniciatives feministes i interculturals, apunten en la mateixa direcció.

La participació no depèn únicament de l'existència d'estructures formals, sinó de les condicions simbòliques i materials que permeten que aquestes estructures siguin habitables per a totes les persones.

En aquest sentit, les troballes confirmen el que planteja Herzog et al. (2009) i De Lucas et al. (2008): la participació de les persones migrants està travessada per factors jurídics, econòmics i simbòlics que operen de manera simultània. Alhora, la convergència entre enquesta i grups mostra que avançar cap a una participació que reflecteixi la diversitat cultural del territori implica superar la multiculturalitat paral·lela descrita per Vecina (2010). La **creació d'espais d'interacció** —intercanvis lingüístics, projectes escolars com Acollim, o iniciatives com les "*sopes del món*"— apareix com a condició necessària per transformar la coexistència en interacció.

En definitiva, tant l'enquesta com els grups focals apunten a una mateixa conclusió: avançar cap a una interculturalitat real a les Illes Balears requereix no només ampliar l'oferta participativa, sinó transformar les relacions de poder, garantir drets efectius, combatre el racisme institucional i generar espais d'interacció sostinguda. Només en aquest marc, la participació pot deixar de ser un ideal normatiu per convertir-se en una pràctica inclusiva capaç d'enfortir la cohesió social en un territori profundament divers.

Les recomanacions estratègiques que a continuació es proposen emanen dels resultats trobats, sobretot en relació amb les barreres identificades per a la participació migrant al teixit associatiu, els interessos i motivacions per participar revelats, així com de les bones pràctiques identificades. A més, aquestes tenen coherència amb la literatura consultada i el III Pla Estratègic de Serveis Socials de les Illes Balears.

Aquest conjunt de propostes es dirigeixen tant a les administracions públiques, i en concret a les professionals de serveis socials, com a la societat civil organitzada, entenent que avançar cap a una participació intercultural és una responsabilitat compartida.

Cal assenyalar que totes les orientacions formulades a continuació s'han d'implementar des d'un **enfocament transversal de territorialitat i de gènere**. D'una banda, els resultats evidencien diferències significatives entre territoris —tant entre illes com entre contextos urbans i més comunitaris—, cosa que implica que les mesures no es poden aplicar de manera homogènia ni estandarditzada. És fonamental **adaptar les estratègies a les realitats locals, tenint en compte les dinàmiques específiques de cada territori, el teixit associatiu i les formes de relació comunitària**. D'altra banda, l'estudi mostra que les dones participen de maneres diferents dels homes pel que caldrà incorporar una perspectiva de gènere, que implica **reconèixer les desigualtats en l'accés al temps, als espais de decisió i als recursos, així com donar suport de manera específica a les iniciatives impulsades per dones**. Només des d'aquesta doble perspectiva —territorial i de gènere— serà possible avançar cap a un model de participació més inclusiu i intercultural.

a. Els Serveis Socials

Donada la seva posició estratègica i el contacte directe amb situacions de vulnerabilitat, els **Serveis Socials** exerceixen un paper clau en la promoció d'una participació social més inclusiva de les persones migrants. En aquest sentit, els resultats de l'estudi permeten formular algunes recomanacions específiques orientades a reforçar la seva capacitat d'intervenció comunitària i intercultural. Cadascuna de les recomanacions formulades no només respon a les troballes empíriques de l'estudi, sinó que troba un ancoratge directe a la Línia estratègica 2 del *III Pla Estratègic de Serveis Socials (2022—2026)*, especialment als eixos vinculats a l'enfortiment del teixit associatiu, la intervenció comunitària i la promoció de xarxes relacionals. En cada orientació s'identifica la mesura del III Pla Estratègic de Serveis Socials amb què es relaciona.

I-Reconèixer i donar suport a les pràctiques de participació comunitària.

Mesures 2.1.1., 2.3.1. i 2.4.1. del *Pla Estratègic* esmentat.

Moltes formes de participació de les persones migrants —especialment de les dones— es desenvolupen fora del teixit associatiu: xarxes de suport mutu, cures compartides, grups informals o iniciatives veïnals.

Els Serveis Socials poden:

- Identificar les pràctiques participatives que operen en els territoris tenint en compte les **diferents formes de participació (comunitària, social i formal)**.
- Legitimar-les com a formes de participació cívica amb què entrar en diàleg.
- Donar suport amb recursos flexibles, espais i acompanyament, sense exigir processos de formalització que moltes vegades generen exclusió.

II- Reforçar l'acollida com a procés comunitari, fomentar el sentiment de comunitat i sentit de pertinença.

Mesures 2.2.1., 2.2.2. i 2.4.1.

Els Serveis Socials poden:

- **Incorporar des del primer contacte informació sobre xarxes comunitàries, associacions i altres pràctiques de participació existents al territori.**
- Facilitar l'accés a vincles socials, no només a prestacions, com a part del procés d'acolliment.

III- Integrar la participació com a eina d'intervenció transversal.

Mesures 2.2.2., 2.3.1. i 2.4.1.

La participació s'hauria d'entendre com a factor d'inclusió i protecció social en tots els àmbits d'intervenció —inclusió, família, dones, dependència, joventut—.

Els Serveis Socials poden:

- Incorporar la dimensió comunitària en els itineraris d'acompanyament.
- Facilitar l'accés a espais de participació com a part del procés d'inclusió.
- Reconèixer que participar també és una forma de cuidar la salut mental, reduir l'aïllament i enfortir l'autonomia personal.

IV. Reforçar la mediació intercultural com a dispositiu estructural.

Mesures 2.2.2., 2.3.1. i 2.4.1.

La mediació intercultural no s'hauria de limitar a la traducció lingüística ni a la gestió puntual de conflictes. Quan s'orienta a l'empoderament i no al control, esdevé un element clau per a la cohesió intercultural.

Els Serveis Socials poden:

- Integrar la mediació intercultural de forma estable en els equips de Serveis Socials.
- Concebre-la com a eina d'acompanyament, construcció de confiança i generació de ponts entre comunitats.
- Utilitzar-la per facilitar la participació comunitària, no només l'accés a serveis.

V-Promoure models de codi-disseny i coresponsabilitat.

Mesures 2.1.1., 2.1.2. i 2.4.1.

Més enllà de la consulta puntual, cal avançar cap a models que incorporin les persones migrants com a actors amb capacitat real de decisió.

Els Serveis Socials poden:

- Incorporar persones migrants i organitzacions en el disseny de programes, la implementació d'accions i l'avaluació de polítiques públiques.
- Revisar els criteris de representativitat per incloure actors comunitaris diversos, encara que les seves fórmules organitzatives no responguin a models associatius tradicionals.

VI- Incorporar un **enfocament intercultural i antiracista transversal**, reconeixent les asimetries de poder que travessen la participació.

Mesures 2.2.1., 2.3.1. i 2.4.1.

La interculturalitat no es pot limitar a programes específics; ha d'impregnar el conjunt dels serveis socials. Per això, aquests poden:

- Possibilitar la **formació contínua** dels equips en diversitat, racisme i desigualtats estructurals.
- **Desenvolupar protocols d'actuació** davant de situacions de discriminació, posant-los a disposició de la ciutadania.
- Reconèixer explícitament les asimetries de poder que travessen la participació social.

VII- **Promoure espais de participació vinculats a les condicions de vida quotidiana.**

Mesures 2.2.1., 2.2.3., 2.3.1. i 2.4.1.

Davant les barreres derivades de la precarietat —laboral, habitacional i administrativa— i en coherència amb les motivacions reals de participació expressades per les persones enquestades, és fonamental que els Serveis Socials promoguin espais que abordin els temes que veritablement preocupen les persones: l'habitatge, el treball, la regularització, les cures i la convivència. Vincular la participació a les condicions materials de vida, i no només a lògiques de lleure o de voluntariat, és una condició perquè aquesta resulti significativa i sostenible.

b. Recomanacions per a la societat civil organitzada

L'estudi interpel·la també de manera directa el teixit associatiu i la societat civil organitzada. Les entitats històriques i consolidades tenen un paper fonamental en la vida comunitària, però enfronten el repte d'obrir-se a les diversitats dels territoris. Les recomanacions següents pretenen facilitar processos de reflexió interna que afavoreixin aquesta obertura.

I- **Realitzar una anàlisi crítica de la pràctica de participació** (comunitària, social o formal).

Qui falta a l'espai? Quins poden ser els factors pels quals no hi hagi més diversitat? Revisar periòdicament la composició dels espais de participació —ja siguin comunitàris, socials o formals— és un primer pas imprescindible per detectar dinàmiques d'exclusió.

II- **Revisar les pràctiques organitzatives internes**

És possible que determinades pràctiques organitzatives estiguin dificultant la participació de certs sectors de la població? Revisar horaris, formats, llenguatges i formes de lideratge que, encara que no siguin explícitament excloents, poden generar barreres d'entrada, és fonamental per avançar cap a models més inclusius.

III- **Facilitar l'accés a la presa de decisions**

No es tracta només de convidar a participar-hi, sinó de compartir poder i responsabilitats. Com es tenen cura de les pràctiques d'acolliment de noves persones? Quins criteris es tenen en compte a l'hora de prendre decisions? Facilitar que les persones migrants assumeixin responsabilitats

i participin a la presa de decisions és un pas necessari per avançar cap a models organitzatius realment inclusius.

IV- Reconèixer i valorar les formes de participació existents.

Quines experiències i pràctiques de participació ciutadana hi ha al barri, municipi o territori? Integrar aquestes pràctiques a l'imaginari participatiu suposa ampliar la definició de ciutadania activa i trencar amb models excessivament formalistes que deixen fora contribucions valuoses.

V- Construcció d'aliances entre col·lectius migrants i població autòctona.

Promoure projectes compartits i processos d'acompanyament o mentoria que facilitin la incorporació progressiva de noves persones en els espais comunitaris. La construcció d'aliances interculturals enforteix tant les entitats com el conjunt del teixit social.

VI- Impulsar iniciatives comunitàries interculturals i confrontar el racisme quotidià.

Entendre la participació com a pràctica col·lectiva de cura de la comunitat permet desplaçar-la de l'àmbit exclusiu de la política formal cap a una responsabilitat compartida. Donar suport a iniciatives comunitàries interculturals i confrontar activament el racisme quotidià i els prejudicis normalitzats és una tasca que correspon a tota la societat civil.

Conclusions

5

5. Conclusions

Aquest estudi ha permès descriure i comprendre les dinàmiques de participació social de les persones migrants en el teixit associatiu de les Illes Balears, un fenomen fins ara poc explorat en aquest context territorial. A través de la triangulació de mètodes —entrevistes en profunditat, qüestionari i grups focals—, els resultats donen troballes que interpel·len tant les administracions públiques com la societat civil en conjunt.

Els resultats reforcen la necessitat de generar espais de convivència i participació interculturals basats en la interacció, el reconeixement mutu i la coresponsabilitat, superant la multiculturalitat paral·lela descrita per Vecina (2010). Així mateix, mostren com el significat de la participació i les seves fórmules estan intrínsecament lligats a la cultura, el gènere i el territori.

Una primera troballa central és que **la participació no és un fenomen homogeni**, ni es pot reduir a la pertinença a associacions formals o en els espais institucionals clàssics. Les persones no hi participen de la mateixa manera, amb els mateixos recursos ni amb les mateixes possibilitats. Hi ha una diferència profunda entre el concepte de participació manejat per sectors autòctons —vinculat a un model associatiu formal, estructurat i orientat a la incidència institucional— i les formes desenvolupades pels col·lectius migrants. Les persones migrants, i de manera molt destacada les dones, hi participen intensament a través de xarxes de suport mutu, cures compartides, acompanyaments informals i iniciatives comunitàries que sostenen la vida quotidiana en contextos de precarietat. No obstant això, aquestes formes poques vegades són reconegudes com a participació per les polítiques públiques o pel teixit associatiu consolidat.

Una segona troballa rellevant és **el paper central de les dones migrants a la vida comunitària**. Tant les entrevistes com els grups focals han posat de manifest que són les dones les que, en la majoria dels casos, sostenen i articulen les xarxes de suport, els espais de cura mutu i les iniciatives comunitàries que vertebrar la participació quotidiana. Aquesta contribució, però, es desenvolupa sovint en condicions d'invisibilitat i sense el reconeixement institucional que es mereix.

En tercer lloc, la investigació posa de manifest **una paradoxa central**: mentre la multiculturalitat de les Illes Balears és un fet inqüestionable, la participació continua reproduint lògiques de segmentació i paral·lelisme. Diferents grups coexisteixen en el mateix espai sense compartir xarxes ni projectes comuns, configurant dinàmiques que limiten la construcció d'una ciutadania veritablement intercultural, entesa no només com a convivència, sinó com a interacció, reconeixement mutu i coresponsabilitat.

Ahora, l'estudi confirma que **la no participació no és una elecció individual**, sinó moltes vegades la conseqüència de barreres materials, administratives, simbòliques i relacionals que operen de forma simultània. La precarietat laboral i habitacional, la irregularitat administrativa, les barreres idiomàtiques, la burocràcia opaca, el racisme quotidià i la manca de reconeixement de les formes comunitàries de participació, configuren un escenari on participar es converteix, com van expressar les mateixes participants, en "un privilegi". La participació funciona, així, com un indicador de desigualtat estructural.

Davant d'aquest diagnòstic, l'estudi assenyalava que els serveis socials poden tenir un paper estratègic en la promoció d'una participació més inclusiva. El repte no consisteix a crear nous serveis, sinó a **reorientar els existents cap a un model més comunitari, relacional i intercultural**, capaç de reconèixer la diversitat com un recurs i no com un problema. Això implica reconèixer, legitimar i enfortir les formes de participació que ja existeixen; integrar la dimensió comunitària en els itineraris d'acompanyament; reforçar la mediació intercultural com a dispositiu estructural; i avançar cap a models de codi-disseny i coresponsabilitat amb les persones migrants i les seves organitzacions.

Així mateix, l'estudi interpel·la la societat civil organitzada, que enfronta el repte d'obrir les seves estructures a la diversitat real del territori, revisar-ne les pràctiques organitzatives i construir aliances interculturals que permetin superar la fragmentació actual.

Limitacions de l'estudi

Cal assenyalar algunes limitacions que han condicionat l'abast d'aquesta investigació. En primer lloc, la mostra del qüestionari presenta un perfil majoritàriament de persones nascudes a les Illes o amb una llarga trajectòria residencial, cosa que pot haver condicionat la representativitat de les dades quantitatives. En segon lloc, no va ser possible incorporar de manera significativa col·lectius europeus residents —especialment d'origen britànic i alemany—, l'escassa interacció dels quals amb el teixit comunitari local constitueix, en si mateixa, un indicador rellevant de segmentació social. Tampoc no es va aconseguir integrar la perspectiva política institucional, malgrat els reiterats intents realitzats. Finalment, una limitació de caràcter territorial es que no va ser possible desenvolupar treball de camp específic a Formentera.

Línies futures de recerca

Futures investigacions podrien aprofundir en col·lectius poc representats en aquest estudi, com ara les persones en situació administrativa irregular o la població europea resident, així com desenvolupar estudis longitudinals que analitzin les trajectòries participatives al llarg del temps. S'obre, així mateix, una línia de recerca rellevant entorn del reconeixement institucional de les pràctiques comunitàries informals i a l'avaluació de les polítiques públiques de participació des d'una perspectiva intercultural.

En última instància, aquest estudi convida a repensar la participació des d'un marc que transcedeixi allò formal i institucional. Les persones migrants ja hi estan participant: ho fan per necessitat, per afecte, per supervivència i per desig de construir comunitat. El repte col·lectiu és transformar les condicions que fan possible —o impossible— aquesta participació, i garantir que les polítiques públiques, els serveis socials i la societat civil estiguin a l'alçada d'una realitat que, de fet, ja és profundament diversa.

Referències bibliogràfiques

6

6. Referències bibliogràfiques

- Abril Hervás, D., i Aguado Odina, T. (2022). El aprendizaje de la ciudadanía activa en el movimiento social: Una mirada retrospectiva al 15-M en España. *Diálogo andino*, (67), 79-87.
- AraBalears (2025). L'auge evangèlic a les Balears: "hi ha una participació brutal a les esglésies amb gent de 20 nacionalitats". https://www.arabalears.cat/societat/l-auge-evangelic-balears_130_5316122.html (Publicado el 17/03/2025).
- Basagoiti, M., i Bru, M. D. L. P. (2024). Los procesos comunitarios en contextos de vulnerabilidad y diversidad. El papel de las metodologías participativas.
- Ballesteros, B., i Abril, D. (2018). Diversidad, educación y políticas públicas desde un enfoque intercultural.
- Benedicto, J. i Morán, M.L. (2002). *La construcción de una ciudadanía activa entre los jóvenes*. Instituto de la Juventud.
- Bernabé Villodre, M. M. (2012). Pluriculturalidad, multiculturalidad e interculturalidad: conocimientos críticos para la educación inclusiva. *Revista Educativa Hekademos*, (11), 67-76.
- Centro Servizi per il Volontariato del Lazio (2013). LABORATORI DI CITTADINANZA. <http://www.volontariato.lazio.it/pubblicazioni/default.asp>
- De Lucas, M. J., Anón, R. M. J., Galiana, S. Á., García, A. J., Miravet, B. P., Ruiz, S. M., ... i Torres, P. F. (2008). Los derechos de participación como elemento de integración de los inmigrantes. *Reports*. Diagnóstico del Plan Estratégico de Servicios Sociales de Illes Balears. https://caib.es/sites/publicacions/ca/iii_pla_estrategic_de_serveis_socials/?utm_source=chatgpt.com
- Evans-Pritchard E. (2015), *I Nuer: un'anarchia ordinata*. Franco Angeli ed.
- Ferrás, C., i Martín, P. (2019). Asociaciones de inmigrantes y participación política como sociedad civil: Un estudio de caso en Barcelona. *Migraciones* (46), 179-204.
- Fraser, N. (2000). *¿De la redistribución al reconocimiento?* Akal.
- Funcas (2024). *Notas de coyuntura social*. Mayo 2024. <https://www.funcas.es/wp-content/uploads/2024/05/2405-NCS.pdf>
- García, T., i Villaseñor, A.. (2015). De inmigrantes a ciudadanos: análisis de la capacidad de transformación e incidencia de dos movimientos ciudadanos con participación migrante en Lavapiés. *Revista Caribeña de Ciencias Sociales (RCCS)*, (12), 10.
- González Valencia et al. (2023). Diagnóstico participativo sobre el ejercicio pleno de derechos y la participación ciudadana de mujeres migrantes en la ciudad de Palma, Islas Baleares. <https://www.alianzaporlasolidaridad.org/axs2020/wp-content/uploads/Diagnostico-participativo-Mujeres-Migrantes-FINAL-REDES.pdf>
- Hart, R. (1992). *Children's Participation: From Tokenism to Citizenship*. UNICEF.
- Herzog, B., Gómez-Moya, J., Gómez-Guardeño, E., Valderrama-Zurián, J. C., i Benavent, R. A. (2009). Identificación y solución de problemas para la participación ciudadana de los inmigrantes. *Papers: revista de sociologia*, 45-64. <https://raco.cat/index.php/Papers/article/view/133020/182934>
- Kymlicka W. (1996) Ciudadanía multicultural. Una teoría liberal de los derechos de las minorías. Editorial Paidós.
- Martínez-Palacios, J. (2021). La burocratización neoliberal de la participación ciudadana en España. *Revista Internacional de Sociología* 79 (2): e184.
- Mas, A. (coord.) (2024). *Primera Enquesta a la Joventut de les Illes Balears*. Institut Balear de la Joventut. de la Conselleria de Famílies i Afers Socials. Govern de les Illes Balears. <https://www.caib.es/pidip2front/files/annexes/2025/1/22/3098680.pdf>

- Megías, A., i Moreno, C. (2022). La desafección política en los países del entorno europeo español. *REIS: Revista Española de Investigaciones Sociológicas*, (179), 103-123.
- Navarro, M.A. (2015). Los desafíos de la integración en el País Vasco: una perspectiva psicosocial. *Zerbitzuan: Gizarte zerbitzuetaako aldizkaria= Revista de servicios sociales*, (58), 83-93.
- Pasetti, F. i Cumella, C. (2020). Las políticas de integración en España según el índice MIPEX. CIDOB. https://www.cidob.org/sites/default/files/2024-06/244_FRANCESCO%20PASETTI%20%26%20CARLOTA%20CUMELLA%20DE%20MONTSERRAT_CAST.pdf
- Paz, E. i Giménez, A. (2010). Inmigración, integración mediación intercultural y participación ciudadana. Editorial Club Universitario.
- Staid A. (2021). Los condenados de la metrópolis. Ed. Bellaterra.
- Toral G. (2010). Las asociaciones de inmigrantes como sociedad civil: un análisis tridimensional. *Revista Española de Investigaciones Sociológicas (Reis)* N.º 132, 2010, pp. 105-130
- Vecina, C. (2010). Tejido asociativo, convivencia intercultural y desarrollo comunitario. *Migraciones*, 28, 227-243.
- Veredas, S. (2003). Las asociaciones de inmigrantes en España. Práctica clientelar y cooptación política. *Revista Internacional de Sociología (RIS)*, 36, 207-225.
- Villasante, T. (2005). Las democracias como los bosques. *LiminaR*, 3(1), 26-38.
- Villasante, T. (1993). Experiencias y propuestas sobre participación ciudadana. *Intervención psicosocial*, 2(5), 17.
- Villasante, T. (1997). Participación e integración social. *Boletín CF+ S*, (3).
- Walsh C. (2012). Interculturalidad crítica y (de)colonialidad. Ensayos desde Abya Yala. Ediciones Abya-Yala.
- Zegarra, G. (2024). *La democracia del click y del TikTok*. Crítica.

Agraïments

Volem expressar el nostre agraïment a totes les persones que, amb el compromís quotidià amb la participació a les Illes Balears, han fet possible aquest estudi. Sense la seva disposició a compartir experiències, reflexions i propostes, aquesta investigació no s'hauria pogut dur a terme.

En primer lloc, agraïm a tots els col·lectius, associacions i grups —formals i informals— que van participar a les entrevistes i en els grups focals: Estorninas, Mexicanas en Mallorca, Col·lectiu Abya Yala, Thaki Runa, La Iniciativa, Federació de Veïns de Palma, Associació Al Magrib, Plataforma d'Immigració, Coordinadora Associació Shabab Menorca, Fòrum de la Societat Civil, UCTAIB, Fòrum ETS Menorca, OFIM Menorca i GOB Menorca. Gràcies per enriquir el debat i per compartir informació tan valuosa.

Un reconeixement especial a les entitats que, a tot el territori balear, van col·laborar en la difusió del qüestionari oferint vals bescanviables com a incentiu per a la participació: APAEF - Productors d'Agricultura Ecològica d'Eivissa i Formentera; Fundació Deixalles; Terranostra — primer supermercat cooperatiu de Mallorca; Cooperativa San Crispín — supermercat cooperatiu de Menorca; Ecotxe — mobilitat elèctrica compartida; i Espirafocs — cultura i llibres per a totes les edats. El seu suport ha estat molt valuós.

Agraïm de manera especial la generositat amb el temps. Al llarg d'aquest procés, moltes persones ens han traslladat l'esforç que suposa avui dia participar, en un context en què el temps lleure s'ha convertit en un bé cada cop més escàs. Sabem que dedicar una tarda a reflexionar col·lectivament sobre com es participa i com es vol participar no és una cosa menor. Per això valorem enormement cada conversa, cada testimoni i cada proposta.

Aquest estudi ens ha permès constatar una cosa que travessa tot el procés: les dones són una força transformadora imprescindible. Estan impulsant canvis significatius a les seves pròpies vides i en les seves comunitats, i les seves accions s'expandeixen com una onada constructiva i generosa que enforteix el teixit social del territori.

Gràcies per cuidar les vostres comunitats amb tant de compromís, creativitat i generositat. Esperem que aquest treball contribueixi a fer que les administracions públiques prenguin més consciència del valor de la vostra aportació, i que puguin facilitar, donar suport i acompanyar les vostres iniciatives i propostes.

Orientats cap al progrés, constantment pensant en com créixer i en com cobrir les necessitats dels nostres clients, hem incorporat a la nostra gamma de productes paper ecològic MultiCopy. Una combinació única d'etiquetes ecològiques i emissions zero de CO2 procedent de combustibles fòssils durant la producció. Així és MultiCopy, un paper d'oficina que, segons els paràmetres actuals, probablement és un dels de major consciència ecològica del món. MultiCopy ha estat descrit com un paper blanc amb consciència verda. Pràcticament tots els dies llegim sobre el canvi climàtic, l'escalfament global, les emissions de carboni i els seus efectes en el nostre entorn. Per això, és més important que mai fabricar un paper que protegeixi el medi ambient. La fàbrica de Nymölla ja produeix Multi-Copy sense emissions de diòxid de carboni procedent de combustibles fòssils. A més de les emissions de carboni, hi ha molts altres aspectes en la fabricació de paper que afecten el medi ambient. No obstant això, la fàbrica de Nymölla els ha solucionat. MultiCopy és un paper TCF (totalment lliure de clor), la qual cosa implica usar el mètode de blanqueig més ecològic disponible i no abocar gens de clor a l'aigua. A més, el procés de fabricació utilitza exclusivament matèries primeres renovables. La fusta mai procedeix de boscos tropicals ni de muntanya. La major part s'obté dels clars que es realitzen en boscos pròxims a la fàbrica, la qual cosa ens permet reduir al mínim l'impacte ambiental derivat del transport. Amb la finalitat de documentar i establir l'origen de la fusta, Stora Enso té implantat un sistema de traçabilitat. La garantia de traçabilitat és l'eina més important de la qual disposa l'empresa per a assegurar que les matèries primeres estan d'acord als estàndards de Stora Enso. La fàbrica de Nymölla compta amb la certificació de Cadena de Custòdia de FSC i de PEFC, i MultiCopy està disponible amb la certificació FSC.

Quines formes de participació desenvolupen les persones migrades a les Illes Balears? Quines barreres dificulten la seva implicació en la vida comunitària? Aquest estudi, elaborat per la Fundació Intercoopera amb el suport de la Conselleria de Famílies, Benestar Social i Atenció a la Dependència, analitza les dinàmiques de participació i exclusió a través d'entrevistes, enquestes i grups focals realitzats a Mallorca, Menorca i Eivissa. Els resultats mostren que les persones migrades ja participen intensament —especialment les dones—, però les seves formes de participació sovint no són reconegudes. La precarietat, el racisme quotidià i les barreres institucionals condicionen l'accés als espais participatius. L'estudi proposa recomanacions per als Serveis Socials i la societat civil orientades a construir una participació veritablement intercultural.

amb la col·laboració de

**Conselleria de Famílies, Benestar
Social i Atenció a la Dependència**
Direcció General de Benestar Social

